BUCOVINENI ÎN VIAȚA CULTURAL-ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNIEI POSTBELICE (III)[1]

VASILE I. SCHIPOR

Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit (III)

(Zusammenfassung)[*]

Die Flucht und das Schicksal der Bukowiner Flüchtlinge in Juni 1940, bzw. März-April 1944 waren sogenannte „Tabu-Themen" in Rumänien vor den 1989er Ereignissen. Indem es die Forschungen in dieser Hinsicht weiterführt, gehört das dokumentarische Material *Bukowiner im kulturell-wissenschaftlichen Leben Rumäniens in der Nachkriegszeit (III)* zu den wenigen allein stehenden Werken, die diesen ergebnisreichen Forschungszweig gewählt haben.

Innerhalb der Beschäftigungen mit der Kulturgeschichte im allgemeinen, aber auch mit der Literatur- und Sozialgeschichte insbesondere, ergänzt die unterliegende Studie die bisherigen Kenntnisse durch die Forschung eines Bereiches der gegenwärtigen Geschichte, den die Forscher langer Zeit vermieden haben und der als Bestandteil des nationalen und europäischen kulturellen Patrimoniums verstanden wird.

In diesem Sinne und trotz vieler Schwierigkeiten (Zerstreuung der Bukowiner im ganzen Gebiet Rumäniens, die Auswanderung mancher von ihnen in den Okzident, die Unzuverlässigkeit einiger Quellen und der Mangel an Mitteln für Feld-, Archiv- und Bibliothekforschung, die Ablehnung oder sogar die Angst vieler Überlebenden, ihre Memoiren zu schreiben, das schwache Interesse der Nachfolger an der Familienforschung usw.) haben wir diese Studie verfasst, um sie zukünftig in einem biobibliographischen Nachschlagewerk mit alphabetisch geordneten, einer breiten Kathegorie von aus der Bukowina geflüchteten Bukowinern verschiedener Nationalitäten und Konfessionen zugänglichen Daten einzubeziehen. All das ist ein Beweis für die deutliche Präsenz der Bukowina in der kulturell-wissenschaftlichen Entwicklung des Landes durch eine hervorragende schöpferische, heute wenig bekannte und bewertete Tätigkeit.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Flucht, Vertreibung, Deportation, Ribbentrop-Molotov Pakt, europäisches Drama für mehrere Generationen, Kriegsopfer,

[1] Pentru întreaga problematică a temei, vezi un tablou mai amplu în *Bucovineni în viața cultural-științifică a României postbelice* (I), în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, anul XVII, nr. 2 (35), iulie–decembrie 2010, p. 367–374.

[*] Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

politischer Schuld, ethnische Diskriminierung und Hass, tragische Lebenserfahrungen, extreme Situationen, Authentizität und Ausdruckskraft, Trauma und soziale Marginalisierung, Erinnerungen an die Flucht, Bewusstseinsstrom, Humanisierung einer tragischen Welt, Bedauern und Nostalgie der Vergangenheit, Bewahrung des tragischen Gedächtnisses der Bukowiner, Genesung der moralischen Reflektion in der Öffentlichkeit, wenig bekannte und bewertete schöpferische Tätigkeit.

Refugiul şi destinul refugiaţilor bucovineni din iunie 1940 şi, respectiv, martie–aprilie 1944, au reprezentat un teritoriu tabu în România înainte de evenimentele din 1989. După evenimentele din 1989 aceste teme încep să fie frecventate de către istorici în cadrul unor proiecte de sine stătătoare.

Pentru bucovineni – ca şi pentru basarabeni – înţelegerile secrete dintre Hitler şi Stalin, parafate în 1939, au avut urmări catastrofale, producând o tragedie europeană pentru mai multe generaţii.

La fel ca toţi refugiaţii din toate locurile şi din toate timpurile, refugiaţii din Bucovina sunt victime ale războiului. Evenimentele din 1940 şi 1944 au produs o schimbare brutală a destinului lor. Ei îşi părăsesc casa şi locurile natale, fugind din calea sovieticilor şi devenind „vinovaţi politic" pentru că au fugit de pe teritoriul U.R.S.S. Statutul lor de refugiaţi este o vreme incert. Vina lor politică este deseori mascată prin indicarea locului de origine: „originari din Bucovina, stabiliţi pe teritoriul R.P.R. după 1 iunie 1940"; „transfugi sau fugiţi de pe teritoriul Uniunii Sovietice"[2]. Locurile lor de rezidenţă sunt Banatul, Vâlcea, Câmpulung Muscel, Piteşti, Braşov, Bucureşti, Deva, Sibiu, Cluj, Oradea, Iaşi, Piatra Neamţ, Gura Humorului, Rădăuţi, Suceava, precum şi unele localităţi rurale din preajma acestora (Cata, judeţul Braşov; Iţcani, Costâna – Suceava; Dorneşti, Ţibeni – Rădăuţi, Vama. Aici ei îşi reorganizează întreaga lor viaţă, depăşind nu de puţine ori trauma anilor '40 şi marginalizarea socială prin calităţile lor recunoscute: „hărnicie, obişnuinţă de a face faţă greului, simţ al echilibrului, putere de adaptare, bună organizare a gospodăriei după modelul «neamţului», solidaritate familială şi de grup"[3].

Ca şi în cazul Aniţei Nandriş[4], credinţa în Dumnezeu, cultul familiei, grija aparte pentru copii, mergând adeseori până la sacrificiul de sine şi dragostea de ţară îi caracterizează pe refugiaţii bucovineni, ajutându-i să supravieţuiască în deceniile de după război şi să se afirme chiar în viaţa socială, economică, ştiinţifică, literară şi culturală din România.

[2] Conf. Ruxandra Cesereanu, *Comunism şi represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid naţional*, Iaşi, Editura Polirom, Colecţia „Plural M", Seria „Idei contemporane", 2006, p. 142–146.

[3] *Ibidem*, p. 150

[4] Vezi Aniţa Nandriş-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, 184 p. Cartea, „o capodoperă spontană şi naivă a deportării", este premiată de Academia Română în 1992, tradusă în 1998 în limba engleză şi în 2011 în limba germană. În 2006, la Editura Humanit[illegible]odificat: *Amintiri din viaţă. 20 de a*

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Pentru convingerile lor politice, unii dintre refugiații bucovineni sunt arestați, condamnați și închiși. Puțini reușesc să plece în Occident, urmându-și destinul pe drumurile anevoioase ale exilului.

Continuând preocupările menționate mai sus (dar și altele din literatura istoriografică a problemei), lucrarea noastră aspiră să aducă un spor de cunoaștere în istoria temei, prin explorarea unui teritoriu al istoriei contemporane ocolit vreme îndelungată de către cercetători și înțeles de noi ca parte integrantă a patrimoniului cultural național și european. Totodată, facem precizarea că lucrarea noastră se află în intimitatea unor obiective cu semnificație aparte în Bucovina de astăzi: – stimularea, formarea și consolidarea unei conștiințe noi, moderne privitoare la valoarea patrimoniului propriu, ca parte integrantă a patrimoniului european; – apropierea de orizonturi noi de înțelegere și interpretare a faptelor ce aparțin acestui teritoriu al istoriei noastre postbelice; – stimularea interesului pentru cunoașterea despovărată de clișee și stereotipuri a istoriei noastre recente; – menținerea vie a memoriei tragediei bucovinenilor din veacul trecut și „însănătoșirea reflecției morale" în spațiul public din România de astăzi și din vecinătățile sale.

Gândită astfel, în pofida multor dificultăți (risipirea bucovinenilor pe întregul teritoriu al României, migrarea unora dintre ei în Occident, precaritatea surselor și a resurselor destinate cercetării sistematice de teren, arhivă și bibliotecă, refuzul și uneori chiar teama multor supraviețuitori de a-și scrie amintirile, inapetența urmașilor pentru recuperarea memoriei familiei etc.), lucrarea noastră aspiră să devină un dicționar biobibliografic de interes, cuprinzând fișiere deschise pentru o largă categorie de bucovineni, de diverse naționalități și religii, refugiați din Bucovina și ordonate alfabetic. Toate acestea ilustrează, în primul rând, „prezența Bucovinei în evoluția cultural-științifică a țării", despre care scria Traian Cantemir la începutul anilor '80 din veacul trecut, printr-o remarcabilă „activitate creatoare", astăzi insuficient cunoscută și valorizată[5].

***

Blei, Relly. Născută la 15 iunie 1913, în localitatatea Arbore. Profesoară cu studii literare la Paris, admiratoare a clasicilor și modernilor (Dante, Hugo, Goethe, Gogol, Proust), femeie cultivată și spirit pacifist, activă o vreme în cadrul Cenaclului Literar „Ion Creangă" din Rădăuții anilor '50 din veacul trecut, autoare a volumelor de versuri *Cuvinte simple* (1957), *Lieder* [Cântece] (1966), *De-a lungul anilor* (1976), *Frauen Alcik* [Femei singure] (1980), *Clipe de tristețe, clipe de fericire* (1982), publicate sub egida Editurii Kriterion din București, imposibil de găsit astăzi în Bucovina.

Dintre poemele scriitoarei Relly Blei, care celebrează bucuriile vieții și dragostea maternă, amintindu-ne delicatele versuri ale Magdei Isanos, reținem,

[5] Traian Cantemir, *Dimensiuni cultural-științifice bucovinene*, Cuvânt-înainte la [I. Pînzaru, Petru Froicu], *St* Județeană, 1982, p. 3–7.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

pentru tema în discuție, textul *În pivnița lui Beyla.* Poemul a fost scris în deportarea din Transnistria, unde ajunge împreună cu soțul său Ephraim. Traducerea din idiș în engleză îi aparține lui Max Rosenfeld. Traducerea în limba română – Ștefănița-Mihaela Ungureanu. Îl transcriem aici într-o stilizare a noastră: „Alungată în acest orășel / Stau abandonată în stradă. / Vântul îmi pătrunde în oase / Și copilul meu e-aproape înghețat. // Umbre s-așternpe pământ, / Noaptea e-ntunecoasă și înfricoșătoare, / Cerșesc, implor, la fiecare ușă, / Dar ele sunt bine închise. // În cele din urmă, unui cerșetor i se face milă / De copilul meu, poate de mine / Și ne duce pe amândoi în pivnița lui Beyla, / Unde ușa e întotdeauna deschisă. // Pe podea stau întinși oameni în șiruri, / Înghesuindu-se unii într-alții. / În colț, pe o masă, / Doarme o ființă umană. // Pernele lor – zăpadă și noroi, / Plapuma – vântul înghețat / Suflând prin fiecare ungher. / Acesta e locul unde se odihnește copilul meu. // Deși nu mai credeam în nimic, / S-a petrecut o minune: / Pentru prima oară în viața mea / Copilul meu a strigat «Mama!» // Pentru prima oară în viața mea, / Am auzit cuvântul miraculos, / Cuvântul care mi-a adus bucurie și putere, / Cuvântul – singura mea consolare. // În zăpada amestecată cu noroi, / Stăteam alături de copilul meu, / Îmi lipeam capul răvășit de al lui, / Pe când lacrimile mele îi spălau mâinile. // Am uitat unde ne aflam, / Că gândacii mișunau pe podea. / Am uitat că morți ai iernii eram, / Că mâine vom putea fi iarăși în stradă".

Versurile scriitoarei Relly Blei ne (re)amintesc mărturisirea lui Norman Manea, prozator și eseist reputat, născut la 19 iulie 1936, în Burdujeni-Suceava, într-o familie de evrei bucovineni, care, la fel ca Paul Celan, a supraviețuit deportării din Transnistria: „Tatăl meu fusese anunțat cu o seară înaintea deportării de ce se va întâmpla și sfătuit să ia puține lucruri, pentru că vor fi mari distanțe de mers pe jos și aveau doi copii mici de dus (sora mea avea 3 ani). Așa că părinții mei au luat un minim de lucruri groase de iarnă (aveam să simțim curând ce însemna iarna rusească) și banii pe care îi strânseseră. Erau relativ tineri căsătoriți și strânseseră treptat bani de casă. [...] Când am ajuns în acea superbă stepă (copil fiind, peisajul m-a impresionat foarte mult), primul act al celor ce ne supravegheau a fost jefuirea deportaților. Apoi au urmat lungile drumuri pe jos, până la destinație – niște sate ucrainene din care sătenii fugiseră sau fuseseră izgoniți, case fără uși, uneori și fără ferestre. Au fost înghesuite câteva familii în câte o cameră. Nu era Auschwitz, nu erau cuptoare, nu erai împușcat, dacă nu făceai ceva special. Nu ți se făcea, adică, nimic rău..., erai doar părăsit într-o situație fără ieșire".

Profesoara Relly Blei se stinge din viață în Rădăuți, la 1 octombrie 2000[6].

Cantemir, Lorin. Născut la 17 martie 1934, în localitatea Zelena, comuna Medveja Mare, județul Hotin, fiul profesorilor Traian și Tatiana Cantemir, născută Grimalschi. Face studii la Școala Primară „Gheorghe Tofan" din Cernăuți (1941–

[6] Vezi și Vasile I. Schipor, *Comunitatea evreilor din Rădăuți. Două secole de prezență activă în viața Bucovinei*, în volumul *Bucovina istorică. Studii și documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, [illegible] omâne, Colecția „Enciclopedia Bu[illegible]

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

1944), continuate în refugiu la Şcoala Runcu din comuna Străjeştii de Jos, județul Olt (1944–1945). În toamna anului 1945 se înscrie la Liceul „Alexandru Lahovary" din Râmnicu Vâlcea, pe care îl termină în 1952, când își susține și bacalaureatul. La Cernăuți, în tradiția vremii, urmează timp de un an cursurile Conservatorului de Muzică, pe care le continuă și la Râmnicu Vâlcea, în particular, și ulterior la Şcoala de Muzică, înființată de sindicatul local al cadrelor didactice, oraș animat de refugiații cernăuțeni stabiliți aici după război. Studii universitare la Iași, la Facultatea de Electrotehnică (1952–1957). În 1957 obține diploma de inginer în specializarea Electrificarea industriei și agriculturii. La 8 august 1957 este încadrat ca proiectant principal la Institutul de Proiectări pentru Construcții Agrozootehnice (IPCA) Iași. La 1 martie 1958, transferat la Catedra de Acționări și Utilizări a Facultății de Electrotehnică din Iași, unde funcționează ca preparator principal. Aici face o îndelungată carieră didactică, fiind asistent (1960–1964), șef de lucrări (1964–1977), conferențiar titularizat (1977–1990), șef al Catedrei de Utilizări, Acționări și Automatizări Industriale (1989–2000), profesor (1990–2004), secretar științific al Facultății de Electrotehnică (2000–2004). Din 1990 este conducător de doctorat. La 27 septembrie 2004 este pensionat, dar funcționează în continuare ca profesor consultant. Stagiar la Universitatea de Stat din Liège-Belgia, Institutul Electrotehnic Montefiore (1970–1971), urmează o lună de specializare la S.N.C.B. (Căile Ferate Belgiene Electrificate). În 1974, obține doctoratul cu teza *Contribuții teoretice și experimentale asupra motorului trifazat liniar de inducție și posibilități de utilizare*, sub îndrumarea prof. dr. ing. Vasile Prisacaru[7].

Bogată activitate de cercetare științifică, „tradițional-inginerească", concretizată în elaborarea a cincisprezece cărți și a 185 de lucrări, susținute la diverse reuniuni științifice din țară și de peste hotare (Anglia, Belgia, Canada, Germania, Polonia, Republica Moldova, Ungaria).

Autor și coautor al volumelor: *Îndrumar pentru lucrări practice de laborator la acționări electromecanice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1964 (în colaborare cu N. V. Boțan, E. Balaban, I. Agafiței și Gr. Tașcă); *Tracțiune electrică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972 (în colaborare cu Mircea Oprișor); *Contribuții teoretice și experimentale asupra motorului trifazat linear de inducție și posibilități de utilizare*, Iași, Institutul Politehnic, 1974 (teza de doctorat); *Electrotermie și electrotehnologii*, volumul I, *Electrotermie*, București, Editura Tehnică, 1997 (în colaborare cu N. Golovanov, I. Șora, N. Mogoreanu, M. Chindriș, Marilena Ungureanu, V. Firețeanu, Dan Ioachim, Gheorghe Floriganta și R. Popa); *Monografia transportului public de călători din municipiul Iași*, Iași, Editura Polirom, 1998 (în colaborare cu C. V. Ostap și Eugenia Ursescu); *Psihologia creativității. Bazele creativității tehnice*, Iași, Editura Rotaprint U. T., 1998 (în colaborare cu Maria Ileana Carcea); *Tracțiune electrică. Acționarea unităților motoare de curent continuu și ondulat*, Suceava, Editura

[7] Informa ...t 31 mai 2011 și pus la dispoziția

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Universității [„Ştefan cel Mare"], 1999 (în colaborare cu Radu Pentiuc); *Electrotermie şi electrotehnologii*, vol. II, Bucureşti, Editura Tehnică, 1999 (în colaborare cu N. Golovanov, N. Mogoreanu, M. Chindriş, Gheorghe Floriganta, Minerva Cristea, C. Toader, D. Deheleanu, V. Maier, A. Hedeş şi D. Nicoară); *Probleme de propulsie neconvențională a navelor*, Constanța, Editura Muntenia, 1999 (în colaborare cu Doru Botez şi Ilie Cristea); *Manual de creativitate*, Chişinău, Editura Tehnica-Info, 2000 (în colaborare cu Valeriu Dulgheru şi Maria Carcea); *Îndrumar de inventică practică*, Chişinău, Editura Agepi, 2000 (în colaborare cu Valeriu Dulgheru şi Maria Carcea); *Construcția neconvențională a girocompaselor navale*, Constanța, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân", 2001 (în colaborare cu Francisc Bozianu, Emil-Costel Teodoru şi Veronica Bozianu); *Creativitate tehnică. Ghid practic*, Chişinău, Editura U.T.M., 2005 (în colaborare cu Valeriu Dulgheru şi Maria Carcea); *Inițiere în creativitatea tehnică*, vol. I, Chişinău, Editura Tehnica-Info, 2005 (în colaborare cu Costică Nițică, Maria Carcea, Valeriu Dulgheru şi Nicoleta Iftimie); *Acționarea electrică a instalațiilor navale de guvernare activă*, Iaşi, Editura Politehnium, 2006 (în colaborare cu Vasile Dobref şi Al. Oae)[8].

La Iaşi, profesorul Lorin Cantemir înființează laboratoarele de tracțiune electrică, sisteme neconvenționale de transport şi utilizarea energiei electrice. Tot el înființează Laboratorul de cercetare Roblin, unde se realizează roboți de transport acționați cu motor liniar de inducție Roblin 01, 02 şi 03. La Metalotehnica Târgu-Mureş realizează o maşină de tricotat rectilinie acționată cu motor liniar de inducție şi o instalație de impregnat materiale nețesute, la Netex S.A.–Bistrița Năsăud. În 1973 construieşte un stand de probe pentru un boghiu de tramvai de 2 t cu motor liniar de inducție. În perioada 1981–1983 concepe şi realizează un stand de probă de 500 m pentru vehiculul Velim 02 la 30 t, acționat cu motor liniar de inducție de 150 KW, precum şi un minivehicul şi un boghiu sustentat magnetic. Lorin Cantemir este autorul unui număr de 20 de brevete de invenție, membru corespondent al Academiei de Ştiințe Tehnice din România, doctor honoris causa al Universității Tehnice a Moldovei – Chişinău (1999), doctor honoris causa al Universității „Ştefan cel Mare" Suceava (9 iunie 2011), titlu acordat „pentru meritele sale deosebite şi contribuțiile aduse la dezvoltarea învățământului superior din domeniul ingineriei electrice, a motoarelor liniare de inducție, utilizării energiei electrice, luminotehnicii şi tracțiunii electrice, pentru spiritul său novator şi remarcabila activitate de creație ştiințifică, pentru sprijinul consecvent acordat Universității" sucevene.

[8] *Lista cu titlurile de volume publicate la diverse edituri*, întocmită de către prof. univ. dr. ing. Lorin Cantemir, a fost pusă la dispoziția noastră în august 2011. Niciunul dintre ghidurile biobibliografice elaborate la Suceava, începând cu 1980, nu-l menționează pe Lorin Cantemir. Publicând cele două manuscrie ajunse, în 2011, la Rădăuți, noi facem totodată un act de reparație față de acest vlăstar al Bucovinei, întocmindu-i un profil biobibliografic şi introducându-l, şi pe această cale, în patrimon[illegible]–Bucureşti, anul XVIII, nr. 2 (37),

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

În 2006, împreună cu alți intelectuali, Lorin Cantemir inițiază Simpozionul „Cucuteni 5000 – Redivivus. Științe exacte și mai puțin exacte". Axat pe o tematică aparținând Culturii Cucuteni și organizat cu participarea unui cerc larg de specialiști din diverse domenii ale științelor reale și umaniste, manifestarea prinde rădăcini, ajungând astăzi la ediția a șasea. An de an simpozionul își lărgește arealul și numărul participanților. Convingerea sa este că, împreună, specialiștii din domeniile exacte (inginerie și alte științe reale) și mai puțin exacte (arheologie, istorie etc.) vor găsi mai lesne răspunsuri la multe întrebări ce țin de trecutul istoric al neamului nostru, preluând metode de cercetare din domeniul științelor exacte. Lucrările simpozionului se desfășoară în fiecare an la Iași, Chișinău și Bacău, fiind tipărite în volum.

Profesorul Lorin Cantemir pune la dispoziția noastră două texte, care se tipăresc în „Analele Bucovinei", anul XVIII, nr. 2 (37), iulie–decembrie 2011. Cel dintâi este un manuscris inedit și aparține tatălui său, *Refugiul din Basarabia și Bucovina, 1940*. Cel de al doilea este rodul rememorărilor sale: *Întoarcerea în timp a fiului. Cu unele completări la „Ocuparea Basarabiei și Bucovinei, primul refugiu, 1949"*. Amândouă textele aparțin memorialisticii refugiului, gen insuficient cunoscut și valorificat în cercetarea științifică din Bucovina. Cei interesați de cunoașterea destinului acestei provincii, din perspectiva „istoriei totale", ar putea găsi în astfel de texte o diversitate de date și informații referitoare la evenimente, oameni și etologie umană, relații interetnice, instituții, categorii sociale, valori cultivate în familia și societatea vremii, viața de zi cu zi din Cernăuți, capitala cosmopolită a provinciei, și din lumea patriarhală a satelor, surprinsă înainte și după invazia bolșevică din iunie 1940. În universul dramatic al vieții bucovinene în catabază, când mii de refugiați fug din fața „puhoiului rusesc", presimțind „urgia și prăpădul" și trăind dureros spaima de a „nu se pierde printre străini", se disting ici și colo figuri luminoase, precum cea a profesorului Erwin Klein, salvatorul familiei Cantemir, rar exemplu de omenie într-o lume a neomeniei generalizate. Profesorul Traian Cantemir și fiul acestuia, Lorin Cantemir, sunt martori ai evenimentelor din vara anului 1940, petrecute în partea de nord a Bucovinei. Textele semnate de aceștia cuprind mărturii ale ocupării Bucovinei și ale refugierii lor în România, înfiripate ca rod al unei memorii „fără distorsiuni majore", după cum mărturisește profesorul Lorin Cantemir, învăluite discret de „sentimentul regretului și al nostalgiei după timpul trecut".

Scrierile memorialistice ale profesorilor bucovineni Traian și Lorin Cantemir, deseori încărcate de subiectivitate, aduc în prim-plan convulsiile unei epoci dramatice din istoria contemporană, fiind presărate cu accente critice față de administrația românească a vremii și față de autoritățile sovietice de ocupație deopotrivă.

Dugan-Opaiț, Arcadie. Născut la 18 septembrie 1878 în Cireș-Opaiteni, districtul Storojinet. Fiul lui Ioan Dugan-Opait „gospodar de frunte în sat", om de treabă care se [illegible] e și al Elenei,

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

născută Vască, originară din Pătrăuții de Sus pe Siret, școlită la Storojineț, femeie evlavioasă, fire „iute dar cu socoteală la vorbă", cu înțelegere pentru „însemnătatea științei de carte și foloasele ei", de numele căreia se leagă înființarea celei dintâi „școli poporale" (primare) din sat (1884). Studii în satul natal (1885–1887), la Școala Primară din Storojineț (1887–1889) și la Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuți (1891–1898). Bacalaureatul la 27 iunie 1898, „cu excelență". Studii superioare la Universitatea din Cernăuți (1898–1902), unde studiază filologia clasică (latina și greaca) și secundar germana și româna. Stagiul militar în cadrul Regimentului de Infanterie Nr. 41 „Arhiducele Eugen" din Cernăuți (1902–1903). Profesor suplinitor la Gimnaziul Superior de Stat din Suceava (din 1903), cu examen de capacitate în 1904. Din 1912 profesor de limba germană la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți, unde predă până la pensionare (1938). Combatant, ca locotenent, în Primul Război Mondial pe fronturile din Galiția și Italia (1914–1918). După război se dăruiește în întregime organizării și dezvoltării Societății academice „Junimea", fiind timp de douăzeci de ani îndrumătorul spiritual, organizatorul arhivei și cronicarul ei neobosit. Pentru a canaliza pornirile tinerești pe un drum sănătos, Arcadie Dugan înființează pentru elevii săi din cursul superior al Liceului «Aron Pumnul» o societate cu numele «Steluța», la care se alătură și elevi din alte clase. Membrii acesteia țin ședințe, în care fiecare își aduce contribuția literară și științifică, pe care o discută apoi împreună. Elevii săi se manifestă și în public, dând serbări în sala de gimnastică a liceului, unde își prezintă creațiile. În 1900 fondează revista umoristică studențească, bilunară, „Hacu", semnând aici vreme îndelungată cu pseudonimul Șol. Apărând pe un teren mai puțin cultivat în Bucovina vremii, ca rod al inițiativei unor tineri junimeni, și continuând „Piperușa" și „Bondariul", fondate de Ciprian Porumbescu în cadrul Societății „Arboroasa" și la „România Jună" din Viena, „Hacu" ilustrează de-a lungul anilor viața internă a Societății academice „Junimea", dintr-o perspectivă umoristică, dar și viața artistică, socială și politică a vremii din Cernăuți, animând întrunirile (comersurile) societății, prin articole semnate de colaboratori din Cernăuți și din provincie (Arcadie Dugan, Aurel Morariu, Constantin Loghin, Aurel Stefanelli, Ion Sahleanu, Victor Morariu, Gheorghe Tofan, Oreste Luția, Traian Brăileanu, Iosif Vihovici) și cultivând asiduu caricatura inspirată[9].

[9] În 1914, redacția publică un scurt istoric, asigurându-i pe cititorii săi că se va ocupa, în continuare, de toate: „bal, comers, picnic, politica lumii, modă, sport, bucătărie, teatru, feerii, logodne, murături, decorații, muzică, zoologie etc." Pentru a ilustra atitudinea tinerilor față de excesele din societatea vremii, reproducem câteva șarje din 1921: „«Trecem astăzi printr-o criză!» Strigă lumea, țipă, zbiară, / Dar de ce? E o surpriză / Criza cea financiară?"; „Te întreb acum, deci, lume: Criză oare se numește / Luxul care pretutindeni ne orbește, ne-nconjoară / Sau când azi enorme sume se aruncă nebunește / Pentru fleacuri de nimică, pentru pudră, bunăoară? / Criză-i asta, când șampania curge gârlă prin șantanuri, / Când mulțimea nebunatec cheltuiește mii și sute, / Petrecând în desfătare sau dansând foxtrott, cancanuri / Prin localuri odioase cu femeile pierdute?". Vezi și Iulia Satco, *„Hacu" – o revistă umoristică a studenților români din Cernăuțiul de altădată* (I și II), în „Țara Fagilor", s[illegible]99, p. 16 și anul VIII, nr. 1 (30), i[illegible]

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

În viața publică din Bucovina profesorul Arcadie Dugan este prezent prin câteva conferințe, susținute în cadrul unor petreceri populare, serate și șezători organizate de „Junimea": *Revista umoristică „Hacu" și bontonul țărănesc*, Cernăuți, 25 martie 1914; *Istoria românilor*, Clocucica-Cernăuți, 9 mai 1920; *Stilul din actele vechi ale „Junimei"*, Cernăuți, 1 aprilie 1922; *Problema antisemită din punct de vedere economic*, Cernăuți, 28 ianuarie 1928; *Putna în istoria neamului românesc*, Putna, 15 august 1929. Figură reprezentativă a vieții românești din Bucovina anilor 1900–1938. Distins cu Ordinul Coroana României în grad de Cavaler, la 9 martie 1923, pentru merite deosebite în activitatea didactică. Retras la Cireș, după pensionarea sa forțată, începe să pună în practică un proiect ambițios de emancipare a satului, cumpărând un teren în centru, de 20 de prăjini, și întocmind un plan de construire a Casei Naționale, cu o sală mare pentru spectacole, cabinet de lectură, muzică, teatru, bibliotecă, bancă sătească. Invazia trupelor sovietice și ocuparea părții de nord a Bucovinei, în iunie 1940, pune capăt pentru totdeauna acestui proiect generos. Profesorul Arcadie Dugan pleacă, împreună cu soția sa, Maria, în Germania, odată cu repatrierea germanilor din Bucovina. Timp de șase luni, se află în tabăra de strămutare din Gleiwitz-Silezia Superioară[10]. În mai 1941, se întoarce în România, cu primul transport de refugiați, călătorind pe Dunăre, până la Calafat. După război își stabilește domiciliul la Gura Humorului, unde reușește să aducă și arhiva Societății studențești „Junimea". Aici se stinge din viață la 26 mai 1951[11].

Dugan-Opaiț, Ilie. Născut la data de 18 iunie 1886 în Cireș-Opaițeni, districtul Storojinet. Fiul lui Ioan Dugan-Opaiț și al Elenei, născută Vască. Studii primare în satul natal (1894–1898), sub supravegherea învățătorilor Mihail Popescul, Silvestru Danielevici și a preotului Ioan Pietrovschi-Petrescu, care îi este unchi. La 1 septembrie 1898, intră la Gimnaziul Românesc din Cernăuți, unde frecventează cursurile până în 1904, când, din semestrul al II-lea, trece la Gimnaziul din Suceava, unde fratele său Arcadie este profesor de limba germană. La Suceava înființează, în 1906, „Stejărelul", revistă cu profil literar, redactată și multiplicată clandestin, deschisă colaborărilor externe și în care își publică primele încercări literare, printre alții, Procopie Jitariu, George Voevidca, Ion Grămadă, Valerian Dugan. Apariția periodicului stimulează inițiative noi și creativitatea

[10] Vezi și D. Vatamaniuc, *Lista românilor din lagărele din Germania care urmau să fie repatriați în anul 1941* (I), în „Analele Bucovinei", București, anul VIII, nr. 2 (17), [iulie–decembrie] 2001, p. 401–420; D. Vatamaniuc, *Lista românilor din lagărele din Germania care urmau să fie repatriați în anul 1941* (II), în „Analele Bucovinei", București, anul IX, nr. 1 (18), [ianuarie–iunie] 2002, p. 269–284.

[11] Vezi și Emil Satco, *op. cit.*, vol. I, p. 346–347; Vasile I. Schipor, *Arcadie Dugan (1878–1951) – profesor și îndrumător cultural bucovinean*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, anul XVI, nr. 1 (32), ianuarie–iunie 2009, p. 329–355; Ilie Dugan-Opaiț, *Familia Dugan din Cireș-Opaițeni*, Ediție îngrijită: Studiu introductiv, note și comentarii, glosar, anexe și postfață de Vasile I. Schipor, Indice [illegible] „Enciclopedia Bucovinei în stu[illegible]

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

liceenilor din vechea capitală a Moldovei. Apar aici, astfel, şi alte reviste: „Tutti frutti", cu profil umoristic, „Ecoul", care popularizează Expoziţia Generală de la Bucureşti şi „Bufniţoiul", periodic umoristic. Apariţia acestor efemeride reprezintă un fapt notabil pentru o perioadă „în care editarea unei reviste literare româneşti la un gimnaziu din Austria era considerată un delict". În toamna anului 1907, Ilie Dugan-Opaiţ obţine bacalaureatul şi se înscrie la Facultatea de Drept a Universităţii Francisco-Josephine din Cernăuţi, nu la Facultatea de Teologie, cum dorea mama sa. Urmând exemplul fratelui său, se înscrie în Societatea academică „Junimea", devenind membru ordinar (activ) al acesteia. În paralel, devine meditator, în diferite localităţi din Bucovina şi în România (Botoşani, Bucureşti), din dorinţa de a se susţine singur la cursuri. Societatea academică „Junimea", care „avea în statut un program vast de cultură, de luptă, pentru a se căli sufletul membrilor ei contra străinismului", are pentru feciorul de ţărani români din Cireş-Opaiţeni un rol aparte: „Trecerea prin şcoala «Junimei» mi-a întărit simţul naţional", mărturiseşte în *Amintiri de familie*. Ilie Dugan-Opaiţ nu-şi termină studiile juridice. La 1 octombrie 1910, Ilie Dugan-Opaiţ este încorporat, pentru un an de stagiu militar, în Şcoala Pregătitoare de Ofiţeri de Rezervă, înfiinţată pe lângă Regimentul 41 Infanterie „Arhiducele Eugen" Cernăuţi[12]. Aici urmează pregătirea militară alături de alţi şaizeci de elevi cu termen redus, provenind de la trei regimente de infanterie: 41 Cernăuţi, 55 Stanislau şi 58 Tarnopol, ultimele din Galiţia Răsăriteană. Face cursurile, ca elev înregimentat, în Cernăuţi, participă la manevrele de la Lemberg, în cadrul Corpului XI de Armată din Galiţia şi devine, în 1911, după un şir lung de privaţiuni şi inamiciţii, ofiţer de rezervă.

La 1 ianuarie 1912, Ilie Dugan-Opaiţ este numit copist la Gara Burdujeni, care recruta pentru Serviciul Comercial tineri români bucovineni, cunoscători ai

[12] Înfiinţat în Germania, în 1701, Regimentul 41 Infanterie „Arhiducele Eugen" este mutat în Bucovina în 1775. În 1901 este serbat bicentenarul activităţii sale prin serbări impresionante şi o mare paradă militară. În acest regiment îşi fac stagiul militar aproape toţi studenţii „Junimii" din Cernăuţi. Fraţii Dugan îşi fac tot aici stagiul militar. Fanfara Regimentului 41 Infanterie „Arhiducele Eugen" cântă deseori la serbările organizate de „Junimea". Vezi şi Rodica Şcraba, *Membrii marcanţi ai Societăţii academice „Junimea" din Cernăuţi (de la înfiinţarea ei, în 1878, şi până la jubileul semicentenar din 1928)* (IV), în „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi-Bucureşti, anul V, nr. 1 (17), ianuarie–martie 1998, p. 25, 40. Regimentul 41 Infanterie „Arhiducele Eugen" este decimat pe frontul din Galiţia. Mulţi prizonieri bucovineni, printre care şi români, ajung în lagărele din Siberia. Rămăşiţele acestui regiment sunt încluse în diferite regimente şi trimise pe frontul din Italia. Cei căzuţi aici în prizonierat se înrolează în Legiunea Română. Pentru soarta românilor, surprinşi în Primul Război Mondial pe fronturile europene şi în prizonieratul siberian, vezi Mugur Andronic, *În umbra marilor imperii ucigaşe. Romanul soldatului austriac bucovinean în vâltorile Primului Război Mondial şi în prizonierat în Italia şi Siberia*, Suceava, Societatea Culturală „Ştefan cel Mare" – Bucovina, 2005. Informaţii interesante despre Primul Război Mondial, care „a deschis drumul unui secol violent", vezi şi la Doina M. Teris [Doina-Margareta Onica], *O sută de ani în Bucovina. Cronică de familie*, Cluj-Napoca, Editura „Mediamira", 2003, p. 28–41, 52–53. Bunicul autoarei, profesorul bucovinean Peter Tomaschek, ia parte la război, luptând timp de patru ani în cadrul trupelor [illegible] „o experienţă zguduitoare".

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

limbii germane. Ca şi alți tineri bucovineni, el intră „în servicul Statului Român ca supus străin, cu paşaport austriac în buzunar, înregistrat la Consulatul Austriac din Iaşi", devenind declarant vamal. Voluntar în armata română (1917–1921). Avansat la gradul de locotenent, participă, începând cu 11 noiembrie 1918, la campania din Ardeal şi Ungaria, pentru a „apăra românismul de peste Carpați, contra maghiarilor bolşevizați", sub comanda generalului Traian Moşoiu. La 3 august 1919, Brigada a XIII-a, în cadrul căreia activează Ilie Dugan-Opaiț, ajunge la Budapesta, iar la 20 octombrie 1919 părăseşte capitala Ungariei, revenind la Bacău. La 1 mai 1920, este demobilizat cu gradul de locotenent, „după ce şi-a servit țara şi neamul patru ani, aşa cum l-au îndemnat conştiința şi sufletul"[13].

După război, Ilie Dugan-Opaiț se stabileşte în Cernăuți, lucrând la Vama Ghica-Vodă. Se căsătoreşte cu Lucreția Sachnovici, născută la 2 aprilie 1900, fiica lui Victor Sachnovici, mare proprietar din Cireş-Opaițeni, şi a Emiliei, fiica protopopului Ichim Patraş din Banila Moldovenească, soție care îi moare, însă, tânără, de tuberculoză, la 7 octombrie 1922. La 28 octombrie 1923, se recăsătoreşte cu Luise Meinhold, funcționară la Poşta Centrală din Cernăuți, născută la 14 iulie 1886, fiica lui Wenzel Pluhař, director al serviciului de contabilitate de aici şi a Mariei, născută Heson, familie originară din Tesoviče-Boemia. Din această perioadă aşezată, când îl are iarăşi aproape pe fratele său mai mare, Arcadie, profesor de limba germană la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți, datează şi preocupările sale cărturăreşti. *Istoricul societății academice „Junimea" din Cernăuți*, partea I, *„Arboroasa" (1875–1877)*, 54 p., se tipăreşte, la Bucureşti, în 1930, sub egida Editurii Societății Academice Române „Junimea" din Cernăuți, o raritate astăzi.

Invazia trupelor sovietice şi ocuparea părții de nord a Bucovinei, în iunie 1940, pun capăt acestei perioade aşezate din viața sa. Profesorul Arcadie Dugan pleacă, împreună cu soția sa, Maria, în Germania, o dată cu repatrierea germanilor din Bucovina. După refugiul de la Mediaş, Ilie Dugan-Opaiț, se stabileşte la Gura Humorului, locuind împreună cu fratele său Arcadie, care se stinge din viață la 26 mai 1951. În refugiul de la Gura Humorului, Ilie Dugan-Opaiț scrie „cu mare durere în suflet" câteva lucrări valoroase, de interes pentru istoria locală şi istoria familiilor din Bucovina: *Date pentru monografia comunei Cireş-Opaițeni* şi *Familia Dugan din Cireş-Opaițeni*. Amândouă sunt copiate în trei exemplare, pentru frații rămaşi în viață, Valerian, Aspasia şi Anastasia şi urmaşii lor, spre „amintire, ca să nu-şi uite obârşia". Acestora li se adaugă lucrarea memorialistică *Amintiri de familie*, rămasă de asemenea în manuscris, lucrare valoroasă, prin marea bogăție a informațiilor, învederând un autor înzestrat, mânuind cu pricepere

[13] Anghel Popa, *Un destin: Ilie Dugan-Opaiț şi cazul „celor 22"*, în volumul *Între fronturi. Bucovineni în I* ...ndația Culturală „Alexandru Bog...

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

povestirea savuroasă, plină de autenticitate şi arta portretului literar[14]. Pentru valoarea lor documentară, mai reţinem lucrările *Cronica evenimentelor anilor 1940–1941*, două caiete, în legătură tot cu viaţa familiei, paginile 411–525 şi *Activitatea lui Arcadie Dugan, profesor, pe unde a trecut în viaţă*, două caiete, 92 + 93 pagini.

Ilie Dugan-Opaiţ se stinge din viaţă la 17 iunie 1962 şi este înmormântat alături de fratele său, profesorul Arcadie Dugan, în Cimitirul din Gura Humorului.

Postum i se tipăresc lucrările: *Date pentru monografia comunei Cireş-Opaiţeni*, Ediţie îngrijită. Studiu introductiv, notă asupra ediţiei, comentarii şi glosar: Vasile I. Schipor, Indice de nume: Rodica Iaţencu, Rădăuţi, Editura Septentrion, 2008, 188 p.; *Familia Dugan din Cireş-Opaiţeni*, Ediţie îngrijită. Studiu introductiv, notă asupra ediţiei, comentarii, glosar, postfaţă, anexe şi album: Vasile I. Schipor, Indice de nume: Rodica Iaţencu, Rădăuţi, Editura Septentrion, Colecţia „Enciclopedia Bucovinei în studii şi monografii" (30), 2009, 642 p.

Familia Dugan din Cireş-Opaiţeni este o lucrare valoroasă, de interes pentru istoria locală şi istoria familiilor din Bucovina. Lucrarea a fost scrisă la Gura Humorului, unde autorul s-a refugiat, după război, „pentru a-şi salva sufletul şi libertatea", cum el însuşi mărturiseşte. Ca şi în cazul lucrării *Date pentru monografia comunei Cireş-Opaiţeni*, amintirile despre moşii şi strămoşii săi, descrierea „vremurilor trecute şi a faptelor săvârşite" în Bucovina de altădată, baştina sa, sunt deopotrivă „interesante şi de folos". La fel ca fratele său mai mare, Arcadie Dugan, Ilie Dugan-Opaiţ ilustrează un model de intelectual, format în Bucovina istorică şi preocupat, cu generoasă dăruire, de salvarea şi îmbogăţirea patrimoniului cultural al neamului său. Într-o ţară distrusă de război, greu încercată de epidemia de tifos exantematic, secetă şi foamete, obligată să plătească imense datorii de război, suportând prigoana politică, închisorile comuniste şi deportările în Bărăgan, Ilie Dugan-Opaiţ îşi consemnează istoria familiei, valorificând documente şi amintiri proprii, cu obiectivitate, din dorinţa ca acestea să nu se piardă şi având convingerea că „într-un viitor oarecare ele vor fi de folos" cuiva, iar moştenitorii acestor adevărate valori de patrimoniu trebuie „să se ostenească să le continue obiectiv şi să le lase urmaşilor lor cu acelaşi gând bun". Ilie Dugan-Opaiţ este cel care donează Arhivelor Statului din Iaşi documentele de arhivă ale Societăţii academice „Junimea". În scrisoarea din 14 iunie 1961, adresată Arhivelor Statului din Iaşi, el precizează: „Sunt păstrătorul arhivei fostelor societăţi academice române «Arboroasa» (1875–1877) şi a urmaşei ei «Junimea» (1878–1938) de la fosta Universitate austriacă, apoi română, din Cernăuţi [...]. Acestea îşi au marele merit că au contribuit cel mai mult la păstrarea caracterului românesc

[14] Anghel Popa, *Ilie Dugan-Opaiţ şi Georges Richter cavaler de Rosticki*, în „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi–Bucureşti, anul V, nr. 1 (17), ianuarie–martie 1998, p. 4[illegible] risul *Amintiri de familie*, aflat la D[illegible]

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

a[l] colțului de țară din nordul Moldovei. Prima, «Arboroasa», a fost desființată de guvernul austriac în urma unui proces de înaltă trădare. Ultimul comitet, cu președintele ei, Ciprian Porumbescu, [a fost] întemnițat. Urmașa ei, «Junimea», cu primul ei președinte, care a fost istoricul de mai târziu Dimitrie Onciul, președinte al Academiei Române, a continuat lupta și mai aprig, până în preajma celui de Al Doilea Război Mondial. Aceste societăți au avut în cursul existenței lor strânse legături sufletești cu întreg neamul românesc răzlețit prin Vechiul Regat, Ardeal, Banat, Basarabia, îndepărtata Macedonie, Apusul, ba și cel din America. Scriitori ca Mihail Sadoveanu, Const. Stere, Nicolae Iorga, poeți ca Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, George Coșbuc, Dimitrie Anghel, Zaharie Bârsan, actori ca Agatha Bârsescu, Ion Manolescu, Petre Liciu etc., etc., toți aveau legături strânse cu aceste societăți, cari sunt evidențiate în această arhivă.

Un membru al «Junimei», profesorul Arcadie Dugan, fratele meu, care a fost prin mulți ani sufletul ei, s-a pus pe lucru și, ca o albină harnică, a adunat un material informativ imens și a manuscris *Cronica «Arboroasei» și a «Junimei»*, cuprinsă în un volum-album, format 50 x 35 cm, cu 400 foi. Cronica a scris-o de la anul 1875 la 1930.

A urmat Războiul al Doilea Mondial. Autorul, după lungi și multe peripeții, s-a mutat în orășelul Gura Humorului, unde și-a adus cu sine, cu încetul, tot materialul adunat. În afară de *Cronică*, mai sunt alte 7 album[e], același format, scrise de autor, cuprinzând biografiile tuturor membrilor ambelor societăți, autobiografii, spița neamului și fotografii personale sau comemorative, apoi numeroase cărți, documente inedite, hărți diferite, colecții de reviste literare vechi, cărți manuscrise cu litere chirilice etc., etc. Parte din acest material, pentru a fi salvat de urgia războiului, a fost îngropat în pământ, în subsolul casei unde Arcadie Dugan locuia. A rezistat însă. [...]

Cum subsemnatul mă simțesc astăzi slab, bolnav, ajuns la vârsta de 75 ani și poate mor, într-o zi, fără urmași, mi-am dat seama că am obligația să fac tot posibilul ca întregul acest patrimoniu valoros să fie pus la adăpost pentru viitor. M-am gândit că locul lui este în Arhivele Statului din Iași. De aceea mă adresez Dvs., Domnule Director, prin scrisoarea de față [...] și vă rog să primiți ca aceste relicvii ale trecutului neamului românesc să fie însumate în Arhiva Statului de sub conducerea Dvs"[15].

Bogatul material documentar donat Arhivelor Statului din Iași, spre a fi „salvat pentru cercetătorii trecutului neamului românesc, în special a celui din partea de nord a Moldovei", formează aici *Fondul arhivistic „Frații Dugan"*, „înscris definitiv în analele culturii românești", așa cum o dovedesc *Lista de materiale documentare donate...*, transmisă oficial către donator, și corespondența

[15] Scrisoarea, în copie, se păstrează în dosarul *„Corespondență privind Fondul arhivistic al fraților Arcadie,* ...eava, strănepoata de soră a fraților

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

instituției ieșene din perioada iunie 1961 – martie 1962, întreținută cu autorul donației[16].

Făgețeanu, Alexandru Adrian. Născut la 16 noiembrie 1912 în localitatea Deleni din apropiere de Nepolocăuți, districtul Cernăuților. Fiul preotului Mihai Făgețeanu. Absolvent al Liceului „Aron Pumnul" din Cernăuți (1931). Studii universitare la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți (1931–1935). Activism cultural în cadrul Societății academice studențești „Junimea". Apropiat de mișcarea legionară, participă la congresele studențești de la Sibiu, Brașov, Craiova și Suceava, fără a deveni membru al mișcării. Stagiu de avocatură la Fălticeni, în cadrul Baroului Baia. Prin concurs, intră în aparatul Ministerului de Interne, devenind comisar la Biroul Administrativ, apoi la Judiciar. În 1939, este numit șeful Biroului de Siguranță Fălticeni, unde lucrează până în 1941. Arestat și trimis în judecată pentru „acte pregătitoare la rebeliune". Condamnat de Tribunalul Militar al Corpului 4 Armată Iași, prin sentința nr. 68 din 17 februarie 1941, la cinci ani de închisoare corecțională. Deținut până în iunie 1941. Trece prin penitenciarele Galata-Iași, Văcărești și Brașov. În urma decretului emis de Ion Antonescu, prin care „dușmanii politici aveau șansa să scape de închisoare luptând pe front, în linia întâi", Alexandru Făgețeanu alege să plece pe front. Rănit grav la Stalingrad, revine în țară și este internat în lagărul de la Târgu Jiu, de unde este eliberat în 1943. Experiența traumatică de pe front îl determină să urmeze calea credinței. Revenit la Cernăuți, se înscrie la Facultatea de Teologie. Tuns în monahism la Mănăstirea Putna, cu numele Adrian. La evacuarea Universității din Cernăuți, se refugiază la Râmnicu Vâlcea. Monahul Adrian Făgețeanu își continuă studiile la Facultatea de Teologie stabilită la Suceava. În vara anului 1945 este arestat pentru activitatea sa de comisar de poliție și internat în lagărul de la Slobozia-Ialomița, de unde este eliberat în august 1946. Revenit la Suceava, pentru continuarea studiilor, se implică în lupta împotriva comunismului. Este organizator al echipei artistice religioase din cadrul Facultății de Teologie și face demersuri pentru reînființarea Societății academice studențești „Academia Ortodoxă". După absolvirea Facultății de Teologie, în februarie 1947, pleacă la București să studieze filosofia. Studiază la Facultatea de Filosofie a Universității din București până în iunie 1947. La București, primește încuviințarea starețului Vasile Vasilache de a locui la Mănăstirea Antim, unde are ocazia să asiste la celebrele conferințe ale „Rugului Aprins" și să-l cunoască pe Sandu Tudor, care exercită asupra lui o influență covârșitoare. Preocupat ca și alți tineri din generația sa de înțelegerea și asumarea propriului destin, prin abandonarea politicii și aprofundarea căii lui

[16] Pentru mai multe informații, vezi Vasile I. Schipor, *Ilie Dugan-Opaiț (1886–1962) și moștenirea sa culturală*, în volumul Ilie Dugan-Opaiț, *Familia Dugan din Cireș-Opaițeni*, Ediție îngrijită. Studiu introductiv, notă asupra ediției, comentarii, glosar, postfață, anexe și album: Vasile I. Schipor, Indice [illegible] „Enciclopedia Bucovinei în stu[illegible]

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Dumnezeu, monahul Adrian Făgeţeanu participă la retragerea, pentru „exerciţii spirituale", la Mănăstirea Govora, împreună cu Sandu Tudor, Virgil Stancovici, Valeriu Străinu, Andrei Scrima, Benedict Ghiuş, Sofian Boghiu şi Felix Dubneac. Renunţă la facultate şi, cu acceptul Mitropoliei Bucovinei, la 14 octombrie 1947, se stabileşte la Mănăstirea Govora. Aici face ascultare în preajma stareţului Gherasim Bica, până în martie 1950, când răspunde chemării lui Sandu Tudor de a veni la Mănăstirea Crasna, judeţul Gorj, pentru a organiza împreună o mănăstire de monahi intelectuali, în care aceştia să fie pregătiţi „în scopul luptei pentru combaterea concepţiei materialiste". Arestat în decembrie 1950 şi depus la închisoarea Făgăraş. După o lună şi jumătate, este mutat la Jilava, anchetat şi condamnat, la 31 martie 1952, prin decizia penală nr. 1391, la opt ani de temniţă grea, cinci ani degradare civică şi confiscarea averii, pentru „crime de război". Transferat, în mai 1952, la Canal. În 1953, este transferat la Aiud, în iunie 1954 revine la Făgăraş, apoi la Jilava, de unde este eliberat, la 28 septembrie 1956, cu interdicţia de a locui în Bucureşti. Stabilit la Mănăstirea Lainici, face călătorii la Mănăstirea Slatina, Schitul Rarău şi Bucureşti, militând pentru întărirea credinţei şi atragerea de noi oameni spre monahism, având convingerea că „toate cazematele sunt cucerite" iar „singura posibilitate de a lupta este în cadrul bisericii", pentru ca „otrava materialismului" să fie împiedicată astfel să se răspândească. Arestat la 25 februarie 1958, depus la penitenciarul Suceava, anchetat şi bătut sălbatic, după propriile mărturisiri, de anchetatorul Blehan, fiu de cantor bisericesc. De la Suceava este trimis la Bucureşti, unde continuă să fie anchetat. Judecat şi condamnat prin sentinţa nr. 125 din 1958 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare, la 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, 20 de ani „detenţiune grea pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare şi mişcării revoluţionare", precum şi confiscarea totală a averii. Potrivit art. 101 C.P., deţinutul Alexandru (Adrian) Făgeţeanu urma să execute 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, cu confiscarea totală a averii. Hotărârea judecătorească de condamnare rămâne definitivă, prin respingerea recursului, conform deciziei nr. 42 din 21 ianuarie a Tribunalului Suprem, Colegiul Militar. Detenţia la Aiud, unde, „în pofida torturilor la care a fost supus, l-a purtat permanent pe Dumnezeu în suflet". Eliberat în urma Decretului Consiliului de Stat al R.P.R. nr. 411 din 1964. După această dată, bucovineanul Adrian Făgeţeanu încearcă să revină în viaţa monahală. Slujeşte la Turda, în parohia Piatra Fântânii-Bistriţa, trece şi pe la Mănăstirea Cheia din judeţul Prahova. Adăpostit la Mănăstirea Lainici, redeschisă în 1970, şi la Schitul Locurele, fiind un apropiat al stareţilor Caliopie Georgescu şi Calinic Cărăvan. Revine în Bucureşti, la Mănăstirea Antim, unde slujeşte mulţi ani, înconjurat de dragostea a mii de credincioşi. În 2003 se retrage în munte, la Schitul Locurele-Lainici, [illegible] avut parte în

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

viață"[17]. În 2008 se retrage la Mănăstirea Putna, chinovia sa de metanie. Trece la Domnul, la 27 septembrie 2011, într-un spital din București.

Grigorovici, Radu. Născut la 20 noiembrie 1911 în Cernăuți. Părinții săi sunt Gheorghe Grigorovici (1871–1950), lider al social-democrației din Bucovina, deputat în Parlamentul de la Viena (1907–1918), membru în Consiliul Național Român din Viena și în Consiliul Național Român din Bucovina, participant la Congresul General al Bucovinei care a hotărât, la 28 noiembrie 1918, unirea cu România, senator în Parlamentul României (1919–1921) și Tatiana, născută Pisterman (1877–1952), doctor în filosofie al Universității din Berna (1 martie 1906), a căror poveste de viață reprezintă un capitol fabulos din istoria Bucovinei de altădată[18].

[17] Informații bogate despre viața și faptele monahului bucovinean găsim la George Enache, *Un mare duhovnic văzut prin ochii Securității. Părintele Adrian Făgețeanu, mărturisitorul*, în „Rost", revistă de cultură creștină și politică, București, anul IV, nr. 42–43, august–septembrie 2006, p. 8–14. Tot aici, se publică materialul *Cuvinte de folos de la Părintele Adrian*, p. 15–16, reunind excerpte din puținele interviuri acordate de monahul bucovinean, grupate pe criteriul tematic. Din acest material, noi reținem câteva: „Înainte de venirea comunismului, românii erau mai credincioși. Marxismul a reușit să-l despartă pe om de Dumnezeu. Chiar și mulți dintre cei care nu credeau sau nu erau de acord cu marxismul au fost zdruncinați în credință. Iar cei născuți în comunism au fost cel mai mult distruși sufletește"; „Am făcut parte din mișcarea «Rugul Aprins», am fost un fel de mâna dreaptă a părintelui Daniil, fost Sandu Tudor. Pe mine mă punea să organizez câte o retragere după model athonit. Și am făcut retrageri din acestea la Mănăstirea Crasna și la Mănăstirea Govora. Eram acolo cu mulți oameni deosebiți; ne-au arestat sub acuzația că aveam «activitate intensă contra clasei muncitoare». Noi doar ne rugam. Ne interesa apărarea Ortodoxiei. Pe părintele Daniil l-am reîntâlnit la Aiud, apoi a fost omorât în bătaie"; „În închisoare m-am simțit cel mai aproape de Dumnezeu. Când simți că toți te urăsc, toți te lovesc, toți doresc distrugerea ta, doar atunci poți prețui iubirea lui Dumnezeu. El niciodată nu te părăsește" (p. 16). Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu îl menționează pe părintele Adrian Făgețeanu în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 33, precizând doar atât: „Monah la Mănăstirea Antim. Condamnat cu lotul «Rugul Aprins». În 1959 era la Aiud". Cicerone Ioniţoiu îl menționează în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. IV (F–G), 2002, la p. 18, unde îi rezervă un fișier, cu destule lacune de informație însă. Potrivit acestui autor, locul de naștere al părintelui Adrian-Alexandru Făgețeanu ar fi în Basarabia. Tot aici este menționat cu fișier aparte și un Făgețeanu Ion, călugăr la Mănăstirea Putna, arestat. Noi credem că este doar o confuzie de nume. Același autor, Cicerone Ioniţoiu, în *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 325, îi trece greșit numele: Făgețeanu Ion. Vezi și Vasile Manea, Cicerone Ioniţoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 77; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 95. În Bucovina nu-l găsim consemnat în niciuna din lucrările biobibliografice elaborate și publicate la Suceava. Noi îl consemnăm în documentarul *Elitele bisericilor tradiționale din Bucovina, 1940–1989*, publicat în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, anul XV, nr. 2 (31), iulie–decembrie 2008, p. 532–534.

[18] Informații mai multe la Petru Russîndilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu", 1998 (Lucrarea valorifică documente originale din arhiva familiei Grigorovici); Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Su 2004, p. 456; ro.wikipedia.org/

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

În tradiția elitelor românești din epocă, Radu Grigorovici își face studiile la Liceul „Aron Pumnul" (1921–1928), citește din clasici și moderni, ia lecții de pian, păstrându-i profesoarei Amalia Eigermann o amintire luminoasă, cântă la pian într-un trio alături de colegii săi Adrian Brăteanu (vioară) și Mircea Hoinic (violoncel), manifestă înclinație specială pentru limba și cultura germană. La Cernăuți, începând din toamna anului 1928, face studii superioare la Facultatea de Științe a Universității, obținând licența în științe chimice (1931) și în științe fizice (1934). După absolvirea facultății, este preparator în cadrul Laboratorului de fizică experimentală de la Facultatea de Științe din Cernăuți, condus de profesorul Eugen Bădărău (1933–1935).

La 31 august 1934, Radu Grigorovici se căsătorește cu Elena Răzvan, o tânără distinsă din Bucovina, care îl va însoți până târziu, în 2008, fiindu-i aproape în toate încercările vieții. Din căsătoria lor, în 1936, se naște o fiică, Rodica, pe care soții Grigorovici o vor crește în spiritul modelului cultural al vremii, oferindu-i o aleasă educație și o instrucție temeinică.

În 1935, Radu Grigorovici urmează, ca elev TR, cursurile Școlii de Ofițeri de Geniu din București.

În 1936 Radu Grigorovici se transferă la Facultatea de Științe a Universității din București, unde profesorul Eugen Bădărău fusese chemat ca șef al Laboratorului de fizică moleculară, acustică și optică. Asistent la Catedra de optică și descărcări electrice în gaze la Facultatea de Științe din București (1936–1949). În perioada 1936–1940, Radu Grigorovici funcționează și ca profesor suplinitor la Seminarul Monahal de la Cernica, unde predă fizica și chimia.

În 1938, își susține doctoratul la Universitatea din București, cu teza *Potențialul disruptiv în vapori de mercur*.

În perioada 1942–1943 este mobilizat și trimis pe Frontul de Răsărit, unde participă la operațiunile militare din Crimeea, comandând ca sublocotenent un pluton în cadrul Regimentului 4 Pionieri.

Din această perioadă datează preocupările sale de traducător. În 1943 îi apare traducerea romanului lui Theodor Kröger, pseudonimul lui Bernhard Altschwager (1891–1958), *Satul uitat. Patru ani în Siberia. O carte a prieteniei*, roman tipărit pentru prima oară la Berlin, sub egida Editurii Propyläen, în 1934, „roman presupus autobiografic", inspirat din deportarea autorului la Verchoturjesk, într-un lagăr din Munții Urali[19], traducere a unei cărți de mare succes în epocă, ce cunoaște alte câteva ediții, în 1944 și 1993. Împreună cu Tatiana Grigorovici, mama sa, traduce lucrarea filosofului Karl Kautsky (1854–1938), *Thomas Morus și Utopia sa*, care se tipărește la București, sub egida Editurii Partidului Social-Democrat, în Colecția „Biblioteca socialistă", 1945, 320 p. Tot în 1945, publică, la aceeași editură, traducerea lucrării lui Karl Kautsky, *Originile creștinismului. O cercetare*

[19] Pentru scriitorul Theodor Kröger, informații biobibliografice succinte, în limba germană, la adresa www.anti limba română de către bucovineni

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

istorică, realizată, de asemenea, împreună cu mama sa, lucrare ce apare în cadrul aceleiaşi cunoscute colecţii a vremii.

La Universitatea din Bucureşti (Facultatea de Ştiinţe, apoi Facultatea de Matematică şi Fizică) ţine cursuri de optică geometrică (1945–1948), spectroscopie aplicată (1945–1948), optotehnică (fotometrie şi iluminat) (1948–1955), electronică generală (1948–1955), optică pentru matematicieni (1953–1955), fotoluminiscenţă (1956–1957), optică generală (1957–1959).

În perioada 1947–1957, în paralel cu învăţământul superior, Radu Grigorovici lucrează şi în producţie, fiind inginer-şef, şef serviciu tehnic, inginer consultant la fabricile de becuri „Lumen" şi „Electrofar". În 1949 Radu Grigorovici devine conferenţiar iar în 1958 primeşte titlul de doctor docent în ştiinţe. Acum se remarcă prin cercetări în fizica descărcărilor electrice în gaze, analiza spectrală în flacără, izvoare de lumină, optica fiziologică şi instrumentală, sisteme de mărimi şi unităţi fizico-fiziologice.

În 1960, pe motive politice, este îndepărtat din învăţământul superior[20] şi începe să lucreze în cercetare, unde este şef al Secţiei semiconductori şi director adjunct la Institutul de Fizică şi Tehnologia Materialelor Măgurele.

În domeniul proprietăţilor structurale ale semiconductorilor amorfi se distinge prin lucrări de pionierat.

Ca lector la Institutul Internaţional de Fizică Teoretică de la Trieste, la Şcoala de Vară de Semiconductori Amorfi a Universităţii Aberdeen şi profesor invitat la Universitatea „P&M Curie" din Paris, ca membru al societăţilor de fizică din România, Franţa şi S.U.A., al Comisiei de Semiconductori a Uniunii Internaţionale de Fizică Pură şi Aplicată, ca m. o. al Academiei de Ştiinţe din Republica Moldova (1992), precum şi în calitatea de membru în colegiile de redacţie ale unor publicaţii româneşti şi străine, contribuie la afirmarea în lume a şcolii româneşti de fizică, în general, şi a şcolii româneşti de semiconductori, în particular.

Rezultatele cercetărilor sale sunt publicate în numeroase tratate şi monografii, cursuri şi studii: *Über die Zündspannung in Quecksilberdampf* (1937), *Vederi noi asupra mecanismului arcului electric* (1938), *Gazul electronic* (1942), *Metodă de proiectare a lămpilor cu incandescenţă umplute cu gaze inerte* (1957), *The Number of Free Electrons in Aluminium* (1962), *Thermoelectic Power in Amorphous Semiconductors* (1969), *The Evaluation of the Heat of Crystallization of Amorphous Germanium* (1970), *Properties of Amorphous Carbon Films* (1972), *Description of Distorted Tetrahedral Bonds by Atomic Orbital Hybrids* (1985), *Mechanism of Gas Detection in Polycrystalline thick-film* SnO_2 (1989) ş. a. Radu Grigorovici scrie, singur sau în colaborare, şi lucrări cu caracter didactic: *Curs de optică*, partea I, *Optică geometrică*; partea a II-a, *Optică ondulatorie* (1946, 1957,

[20] Vezi Dan H. Constantinescu, *Cuvânt-înainte* la volumul Radu Grigorovici, *Profesorul şi cursurile sale de* ...ruţia, *Postfaţă* la volumul citat, p.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

1960); *Manualul inginerului* (1954), *Manualul inginerului electrician*, vol. V (1957); *Mărimi și unități de fizică* (1958)[21].

Timp de peste o jumătate de veac, preocupat de „adevărul vieții și adevărul științei" și afirmându-se ca „un om de știință de renume mondial, un umanist și un muzician" care, după timpul dedicat fizicii, se relaxează, interpretând la pian piesele preferate din repertoriul clasic internațional.

Intelectual cunoscut pentru independența în gândire și spiritul său critic, Radu Grigorovici manifestă permanent un interes viu pentru literatură[22], istorie și artă, valorificând bogata sa cultură în studii precum *Două culturi* (1983, 1984), *Limbaj și comunicare în comunitatea științifică* (1992), *Limbajul științific ca mijloc de comunicare* (1996), *Istoria și cultura germanilor bucovineni. Bucovina – exemplu de conviețuire a germanilor, evreilor, ucrainenilor și românilor* (1996), *Relațiile culturale româno-germane* (1996), *Profesorul Eugen Bădărău și Școala de Fizică de la Cernăuți* (1997), *Teoria culorilor a lui Goethe. I. Partea didactică* (1999), *Omul amplificat*, eseu inedit, scris la sfârșitul anilor '90, la vârsta de peste 85 de ani și rămas, din păcate, neterminat; *Cum ajunge un fizician să se ocupe cu pasiune de istoria Bucovinei* (2001).

Radu Grigorovici este doctor honoris causa al Universității din București (1996).

Pentru activitatea sa de pionierat în domeniul fizicii semiconductorilor amorfi, domeniu care l-a consacrat în comunitatea științifică internațională, Radu Grigorovici este propus în anul 1977 pentru Premiul Nobel. Fizicianul britanic Sir Nevill Mott (1905–1996), cel care primește, în 1977, Premiul Nobel pentru teoria electronilor în medii non-cristaline împreună cu fizicienii americani Philip Warren Anderson (născut în 1923) și John Hasbrouck van Vleck (1899–1980), îl menționează în discursul său de recepție de la Academia Regală Suedeză și pe fizicianul român pentru cercetările sale de pionierat în domeniu: „The discovery of this property of glasses certainly makes Kolomiets one of the fathers of the branch I am describing, as were others in Eastern European countries, Grigorovici in Bucharest and Tauc in Prague"[23].

[21] Pentru mai multe informații, vezi [I. Pânzaru, Petru Froicu, Eugen Dimitriu], *Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. II, Suceava, Biblioteca Județeană, 1983, p. 99–101; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866–2003. Dicționar*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, cu un *Cuvânt-înainte* de Academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, Editura Enciclopedică–Editura Academiei Române, 2003, p 360; Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică, elita bucovinenilor și Academia Română*, în volumul *Bucovina istorică. Studii și documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii" (22), 2007, p. 14–15.

[22] Bogatele sale lecturi acoperă epoci diverse și autori preferați, de la Thomas Mann și lirica lui Rainer Maria Rilke la Aldous Huxley și *Jurnalul* lui Samuel Pepys, de la Rabelais la Ion Druță.

[23] *Ibidem*, p. 467. Corelativ, vezi și Dan H. Constantinescu, *op. cit.*, p. 10: „Un studiu scientometric realizat în anul 2004, pe baza datelor din ISI Web of Knowledge, arată că Radu Grigorovici a fost cel mai performant dintre fizicienii pe care i-a avut Universitatea din București. Dar lucrările care i-au [illegible] rea sa din lumea universitară".

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Drept recunoaştere a contribuţiilor sale şi a prestigiului în comunitatea ştiinţifică, Radu Grigorovici este distins cu Medalia pentru Promovarea Ştiinţei de către Institutul de Fizică Teoretică al Academiei de Ştiinţe Ungare, cu Ordinul Naţional „Steaua României" în grad de mare ofiţer (2000). Este membru şi preşedinte de onoare al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (1999–2008), Cetăţean de Onoare al municipiului Rădăuţi (1997).

Radu Grigorovici este ales membru corespondent al Academiei Române (21 martie 1963), apoi membru titular (22 ianuarie 1990) şi vicepreşedinte al acesteia (2 februarie 1990–1 februarie 1994). Director fondator al Institutului „Bucovina" al Academiei Române (2007).

După evenimentele din 1989, nutrind convingerea că „Academia valorează atât cât valorează membrii ei", academicianul Radu Grigorovici este angajat activ în activitatea de regenerare a Academiei Române.

Tot acum, academicianul Radu Grigorovici se dedică cercetării ştiinţifice consacrate problemelor Bucovinei sale natale[24], prezentându-şi rezultatele obţinute în cadrul manifestărilor din viaţa ştiinţifică internă şi internaţională (congrese, conferinţe, simpozioane, şcoli de vară) şi publicând studii, scrise în limbile română şi germană, în periodice („Analele Bucovinei", „Glasul Bucovinei", „«Septentrion». Foaia Societăţii pentru Cultură") şi în câteva volume: – *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice*, Ediţie bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfeţe, note şi comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefaţă de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, Colecţia „Enciclopedia Bucovinei în studii şi monografii" (2), 1998, 464 p.; – Balthasar Hacquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpaţii Dacici (1788–1789)*, Ediţie bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfeţe, note şi comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefaţă de D. Vatamaniuc, Rădăuţi, Editura „Septentrion", 2002, 136 p. + 15 planşe cu reproduceri după ilustraţii de epocă.

Motivarea întreprinderii sale ştiinţifice din această perioadă este programatică şi totodată stimulatoare pentru cercetarea ştiinţifică de astăzi consacrată cunoaşterii culturii şi civilizaţiei din acest străvechi câmp cultural al umanităţii: „Am găsit în examinarea critică a trecutului Bucovinei şi în întâlnirile frecvente cu frumuseţile şi oamenii ei o satistacţie în care se sintetizează cele două laturi, cea raţională şi cea emotivă ale omului ce sunt, care mă subjugă complet. Gândul că această contribuţie la cunoaşterea adevărului despre trecutul Bucovinei

[24] „Din aceeaşi dragoste de ţară şi de frumoasa şi prea greu încercata sa provincie natală, într-o etapă târzie a vieţii sale, după vârsta de 80 de ani, Radu Grigorovici s-a implicat în istoria Bucovinei, continuând, pe un alt plan, strădaniile părinţilor săi bucovineni, care şi-au pierdut viţele pentru convingerile lor social-democrate, dar antibolşevice: tatăl în închisoare, în 1950, apoi, în 1952, mama – acasă, în mod deliberat". Vezi Athanasie Truţia, *op. cit.*, p. 468. Pentru informaţii mai multe referitoare la de vici, vezi Petru Russşindilar, *op. c*

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

ar putea ajuta câtuși de puțin la supraviețuirea virtuților acestei regiuni, născute din valurile Istoriei, mă face să sper că nu irosesc anii care mi-au fost dăruiți"[25].

O lucrare aparte în opera sa științifică este *Bucovina între milenii. Studii și documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, Volum îngrijit de Rodica Marchidan și Rodica Iațencu, Indice de nume: Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii" (19), 2006, 492 p. + 2 hărți demografice hors-texte, lucrare ce reunește contribuțiile sale de peste un deceniu în domeniul istoriei Bucovinei, prin care autorul pune la îndemâna celor interesați de istoria Bucovinei un instrument de lucru și, totodată, un model de cercetare științifică multidisciplinară și „un exemplu de creativitate la o vârstă înaintată".

Dintre studiile și articolele republicate aici, *Bucovina în mileniul al treilea* reprezintă o impresionantă meditație pe tema destinului Bucovinei și al bucovinenilor în lume[26].

Academicianul bucovinean Radu Grigorovici se stinge din viață la 1 august 2008, în București.

Preocupările de valorificare a moștenirii științifice și culturale a academicianului Radu Grigorovici se înscriu sub semnul centenarului nașterii sale. Reeditarea cursurilor sale de optică, din 1960[27], este urmată de câteva manifestări și proiecte editoriale, dintre care amintim: tipărirea unui tom aniversar, XVIII, nr. 1 (36), ianuarie–iunie 2011 al „Analelor Bucovinei"; – dubla evocare „140 de ani de la nașterea lui Gheorghe Grigorovici și 100 de ani de la nașterea lui Radu Grigorovici", organizată de Filiala București a Societății pentru Cultură, 24 martie 2011; – manifestarea „Amiază culturală bucovineană", ediția a XL-a,

[25] *Dialoguri cu bucovinenii*, interviu realizat de dr. Alexandrina Cernov, publicat în „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul III, nr. 2 (10), aprilie–iunie 1996, p. 9. Reprodus pe coperta a IV-a a cărții lui Balthasar Hacquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788–1789)*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefață de D. Vatamaniuc, Rădăuți, Editura Septentrion, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii" (7), 2002. Interviul este republicat, ulterior, în volumul *Bucovina între milenii. Studii și documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Volum îngrijit de Rodica Marchidan și Rodica Iațencu, Indice de nume: Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii" (19), 2006, p. 33–39.

[26] Publicat, pentru prima oară, în „«Septentrion». Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina", Rădăuți, anul VI, nr. 16–17, 2001, p. 1–2. Republicat în volumul *Bucovina între milenii. Studii și documente*, p. 301–303. Dintre puținele opinii exprimate în Bucovina la apariția cărții, cea a profesorului universitar Mihai Iacobescu ar trebui reținută în mod special. Pentru aceasta vezi *Acad. Radu Grigorovici și romanul său de dragoste pentru Bucovina* (II), în „Crai nou", Suceava, serie nouă, anul XVIII, nr. 4478, 6 iulie 2007. p. 5. Cu titlul *Bucovina în dezbaterea lumii contemporane*, recenzia se publică și în „«Codrul Cosminului». Analele științifice de istorie [ale Universității «Ștefan cel Mare»]", serie nouă, nr. 13 (23), 2007, Suceava, Fundația Culturală a Bucovinei, 2007, p. 293–297.

[27] Radu C înainte de Dan H. Constantinescu, , 2010, 476 p.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

organizată de Societatea pentru Cultură, Filiala Iaşi, 25 iunie 2011; – colocviul „Personalităţi bucovinene: academician Radu Grigorovici – o sută de ani de la naştere", organizat de Editura „Alexandru cel Bun" şi redacţia „Glasul Bucovinei", în colaborare cu Departamentul pentru Românii de Pretutindeni" al Guvernului României, Cernăuţi, 27–30 septembrie 2011; – simpozionul „Centenar Radu Grigorovici", organizat de Academia Română şi Institutul Naţional de Fizica Materialelor, cu sprijinul Societăţii Europene de Cercetare a Materialelor, Bucureşti, Aula Magna a Academiei Române, 10 octombrie 2011; – cea de a XIX-a sesiune anuală de referate şi comunicări ştiinţifice a Institutului „Bucovina" al Academiei Române, cu tema „Bucovina şi bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiţionalism şi modernitate", Rădăuţi, 10–11 noiembrie 2010, sesiune închinată academicianului Radu Grigorovici, director fondator al instituţiei.

O menţiune specială facem şi pentru câteva lucrări omagiale ce se tipăresc în acest an. Cea dintâi este Radu Grigorovici, *Criteria in life and science. Essays–talks–letters*, Editor: Rodica Grigorovici-Marchidan, Craiova, Editura „Alma", 2011, 160 p., care cuprinde o valoroasă ofertă, de interes pentru o mai largă categorie de utilizatori: *Editor's note*, p. 11–12; *Foreword* by Dan H. Constantinescu: *On standing one's ground and helping with the shouting or in silence*, p. 13–21; *Relationship between physical research and industrial production* (1967), p. 23–46; *Two cultures* (1983–1984), p. 47–69; *The risc of a new discipline: the science of condensed matter* (1988–1989), p. 70–75; *Bridges over barriers* (1990), p. 76–81; *Nomination of Sir Nevill Mott to Honorary Member of the Romanian Academy* (1992), p. 82–85; *Romanian science between copying and adapting* (1992), p. 86–92; *Austrian policy in Bucovina and its often unexpected results* (1993), p. 93–102; *What is and why are we doing basic research* (1995), p. 103–112; *Goethe's theory of colours* (1999), p. 113–127; *Heisenberg seen from the distance* (2001), p. 128–130; *A not quite casual encounter* (2002), p. 131–149; *Letters to Kathleen Richardson* (2006), p. 150–151; *Daniela's words at her grandfather's funeral* (2008), p. 152; *Album*, p. 153–160. Cea de a doua – Radu Grigorovici, *Restituiri. Articole ştiinţifice. Scientific articles*, Editori: Mihai Popescu, Andrei Devenyi, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011, 766 p., reuneşte contribuţiile sale ştiinţifice grupându-le în şapte capitole însoţite de o prefaţă şi cinci anexe, acestea din urmă cu bogate date şi informaţii biografice: *Preface*, p. XV–XXXVIII, semnată de Victor Bârsan, Rodica Grigorovici-Marchidan, Mihai Popescu şi Andrei Devenyi; Section 1: *Electrical Discharges in Gases; Physical and Instrumental Optics*, p. 1–133; Section 2: *Metallic Thin Films*, p. 135–207; Section 3: *Amorphous Semiconducting Films*, p. 209–368; Section 4: *Vitreous Chalcogenide Materials*, p. 369–443; Section 5: *Theory of Amorphous Structures*, p. 445–512; Section 6: *Measuring Technique*, p. 513–552; Section 7: *Reviews*, p. 553–743; *Appendices*, p. 745–765 (Appendix I. *List of Publications*, p. 746–758; Appendix II. *Lectures, Books, Handbooks, Standards*, p. 759–760; Appendix III. *Books and Papers Concerning Bucovina*, p. 761; Appendix IV. *Patents*, p. 87

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Liantul tuturor acestor preocupări aniversare îl reprezintă sensul înalt al „modelului Grigorovici", așa cum acesta este înțeles și exprimat mai ales de către cei apropiați din generația care s-a format în preajma sa: „Lui Radu Grigorovici i se cuvine, cu prisosință, un loc de mare cinste în iconostasul iluștrilor noștri savanți, oameni de cultură și patrioți. Prin profesionalismul și dăruirea lui, ne cunoaștem mai bine între noi, aflăm cine suntem și, poate, învățăm cum să fim, ce să venerăm și de ce să ne ferim. Radu Grigorovici a fost una dintre cele mai strălucitoare trei stele ale cerului meu, sub care am trăit o bună bucată a timpului care mi-a fost hărăzit, ceilalți fiind Eugen Bădărău și Margareta Giurgea. Că vremea lor a trecut e trist; că odată cu ei par să treacă și calitățile lor morale, în special, e dureros; dacă-i vom uita pe ei și pe alții ca ei, va fi dezastru pentru cei care urmează"[28].

Sub semnul înalt al acestui model paideic[29], studiile și articolele academicianului Radu Grigorovici, pe care „Analele Bucovinei" le publică într-un tom special, la centenarul nașterii sale, mai puțin cunoscute în cercuri mai largi din viața noastră științifică – *Wie kommt ein Physiker dazu, sich leidenschaftlich mit der Geschichte der Bukowina zu beschäftigen* [Cum ajunge un fizician să se ocupe cu pasiune de istoria Bucovinei], *Istoria și cultura germanilor bucovineni. Bucovina – exemplu european de conviețuire interetnică*, *Relații culturale germano-române în Bucovina, Punți peste bariere*, *Ce este și cu ce scop practicăm cercetarea fundamentală*, *Teoria culorilor a lui Goethe*[30] –, se disting, în viziunea noastră, prin câteva semnificații aparte: – ilustrează un model de cercetare științifică multidisciplinară, adevărat reper pentru cercetătorii de astăzi și din generațiile care ne vor urma; – comunică profesiunea de credință a unui intelectual cu o solidă cultură, deschisă generos spre universalitate, a unui om sensibil și rafinat, care își mărturisește aproape ritualic dragostea pentru Bucovina sa mirabilă, surprinsă în concertul lumii din ultimele două veacuri. Elocvent, în acest sens, este articolul *Cum ajunge un fizician să se ocupe cu pasiune de istoria Bucovinei*, publicat postum în „Glasul Bucovinei", la Cernăuți, o cuceritoare prelegere, susținută în fața „colaboratorilor apropiați și prieteni", care îl vizitează acasă pe academicianul Radu Grigorovici, la 20 noiembrie 2001, la împlinirea vârstei de 90 de ani. Prelegerea cuprinde și câteva referiri valoroase la profilul cercetătorului din mileniul al treilea, dedicat plenar Bucovinei și care s-ar individualiza prin o foarte bună cunoaștere a limbii germane și a celorlalte, principale, limbi vorbite în Bucovina istorică, solidă cultură generală, excelentă pregătire în specialitate și în disciplinele conexe, pasiune autentică pentru activitatea de cercetare, inteligență, spirit critic, predispoziția pentru o permanentă documentare temeinică, profunzimea analizei și originalitate în interpretare, căutare permanentă de idei

[28] Athanasie Truția, *op. cit.*, p. 468.

[29] Conf. Acad. Vladimir Trebici, *Academicianul Radu Grigorovici la vârsta de 85 [de] ani*, în „Analele Bucovinei", anul IV, nr. 1 (7), ianuarie–iunie 1997, p. 269–271; Acad. V. Țopa, *Profesorul, cercetătorul și savantul Radu Grigorovici la 85 de ani*, ibidem, p. 272–275.

[30] Vezi „/ ...arie–iunie 2011, p. 75–170.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

novatoare, viziune largă asupra lucrurilor, ataşament faţă de valorile perene ale culturii naţionale şi ale culturii universale, optimism robust, înclinaţie funciară pentru frumosul din natură şi cel oglindit în varii discipline artistice (literatură, muzică, arhitectură, pictură, sculptură)[31].

Academicianul Radu Grigorovici a fost preţuit şi respectat în Bucovina contemporană. Dincolo de sărbătorescul simpozioanelor, academicianul Radu Grigorovici a descurajat manifestările minoratului provincial: improvizaţia, festivismul şi patriotismul de paradă. Respingând constant interesul pentru sinecură, el a încurajat, în schimb, cercetarea ştiinţifică nepolitizată, despovărată de clişee şi stereotipuri, pronunţându-se ferm pentru promovarea tinerilor, pentru creşterile instituţionale organice, sănătoase şi pledând neobosit pentru dialogul sincer, înţelepciune, realism şi soluţii practice în rezolvarea problemelor din orice tip de activitate. Academicianul Radu Grigorovici a pledat mereu, neobosit, pentru o exprimare corectă, îngrijită în spaţiul public, dar şi în exprimarea cotidiană curentă. Într-o perioadă dificilă din viaţa instituţiei noastre, academicianul Radu Grigorovici a fost alături de noi, cercetătorii, cu exemplul său pilduitor şi sfatul înţelept. El este singurul care, ca un nobil şi generos risipitor, ne orientează activitatea de început spre forme instituţionale consacrate, viabile, precum seminarul intern. Într-o perioadă de bogată servitute, ca bucovinean vechi, autentic, el pledează mereu pentru promovarea adevărului în cercetarea ştiinţifică şi în viaţa instituţiei de la Rădăuţi, aflate mereu la „răscruce de vânturi", chiar şi atunci când adevărul nu ne este favorabil, amintindu-ne în această privinţă, dar şi în altele câteva, de Titu Maiorescu[32]. Când biblioteca Centrului pentru Studierea Problemelor Bucovinei, construcţie fragilă în infrastructura anilor de început, este în pericol, sub ameninţarea osândirii sale la mai vechiul statut de *bibliotheca prohibitorum*, el este singura personalitate care intervine energic, domolind elanuri distructive şi îndemnând la respectul cuvenit pentru instituţie şi pentru buna rânduială a lucrurilor.

În 2007, când cercetătorii de la Rădăuţi rămân timp de trei luni fără salarii, academicianul Radu Grigorovici este singurul care se interesează de soarta acestora şi de proiectul instituţiei de la Rădăuţi privind dezvoltarea sa durabilă. La începutul lunii mai 2007, el îşi trimite la Rădăuţi întreaga îndemnizaţie de academician, pentru constituirea unui fond de sprijin umanitar, la nevoie, şi acceptă, în cele din urmă, folosirea integrală a acestuia pentru informatizarea Institutului „Bucovina".

Venind dintr-un secol violent şi bogat în atâtea nedreptăţi, profesiunea de credinţă mărturisită de academicianul Radu Grigorovici este tonifiantă, stimulatoare pentru generaţiile de cercetători de astăzi, lipsite, din păcate, de repere

[31] Pentru mai multe informaţii, vezi „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi–Bucureşti, anul XVI, nr. 2 (62), aprilie–iunie 2009, p. 41–42, 45, dar şi celelalte interviuri publicate în volumul din 2006.

[32] Titu Maiorescu, *Critice*, I, Ediţie îngrijită de Domnica Filimon, Antologie şi repere istorico-literare de Mihai [illegible] 5–126, 412–420, 481–487.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

şi de idealuri înalte: „Am învățat să nu fiu laș, să-mi spun părerile pe față, să cred în superioritatea democrației, în dreptate socială şi într-o etică ce se apropie mult de cea creştină"[33].

La centenarul naşterii sale, în armonie cu îndemnul dintr-un discurs al lui Eudoxiu Hurmuzachi (1812–1874), rostit în Dieta Bucovinei, în 1866, cuvântul academicianul Radu Grigorovici adresat bucovinenilor, în 5 septembrie 2001[34], luminând întreaga sa activitate ştiințifică închinată Bucovinei, actual şi la un deceniu de la elaborarea sa, ne îndeamnă amical „să profităm de noi învățăminte ale propriului nostru trecut, pentru a le folosi în viitor"[35] în lucrarea necontenită de emancipare instituțională şi a discursului istoriografic deopotrivă.

Jägendorf, Siegfried (Schmiel). Născut la 1 august 1885 în satul Zvinavce din partea de nord a Bucovinei. Fiul lui Avraam Jägendorf, morar, şi al Hannei Bassie Offenberger, evrei ortodocşi. Îşi petrece copilăria la ferma familiei, ducând o viață simplă şi beneficiind de o educație religioasă tradițională. În adolescență se îndepărtează de stilul de viață conservator al evreilor ortodocşi, visând să studieze la Viena sau la Berlin. Studiază ingineria mecanică la Viena şi Dresda, activează în organizația studențească sionistă. În 1904, este unul dintre purtătorii sicriului lui Theodor Herzl, la înmormântarea acestuia. Obține diploma de licență în ingineria generală (3 mai 1907), specializându-se în producerea de maşini-unelte.

La 9 mai 1909 se căsătoreşte, la Rădăuți, cu Hinde Feller, fiica lui David şi a Zisselei Feller, proprietari ai unei întreprinderi de preparare a scrumbiilor sărate din

[33] Pentru mai multe informații lămuritoare privindu-l pe omul Radu Grigorovici, în raport cu vremea în care a trăit, vezi *Gânduri despre adevărul vieții şi adevărul ştiinței*, interviu realizat de prof. dr. Marin Aiftincă, publicat în volumul Acad. Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii. Studii şi documente*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, p. 21. Vezi şi Dan H. Constantinescu, *Radu Grigorovici sau intelectualul*, în „Curierul de Fizică". Publicația Fundației „Horia Hulubei" şi a Societății Române de Fizică, Bucureşri, anul XX, nr. 1 (63), aprilie 2009, p. 1, 12–13.

[34] Documentul se publică, pentru prima oară, în săptămânalul „7 zile bucovinene", Rădăuți, anul II, nr. 52, 2001, p. 6, în cadrul documentarului *Destine şi valori bucovinene*. Mesajul academicianului Radu Grigorovici, adresat participanților la Congresul Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, a fost citit, în 8 septembrie 2001, de către D. Vatamaniuc, a produs reacții, prin spiritul său critic şi curajul de a-l exprima public, fie şi sub formă de mesaj. Noi l-am reținut pentru claritate, realism, viziune şi, mai ales, actualitatea sa, republicându-l în volumul *Bucovina istorică. Studii şi documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Bucureşti, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii şi monografii" (23), 2007, p. 593–596, într-un documentar intitulat sugestiv *Românii din Bucovina în reconstrucția societății civile*, p. 579–600.

[35] Iată îndemnul lui Eudoxiu Hurmuzachi: „Dar înainte de a ne despărți se cade să mai aruncăm o privire în urmă asupra drumului pe care l-am parcurs, să ne punem singuri întrebări cu privire la eficiența noastră [...] şi să profităm de noi învățăminte ale propriului nostru trecut, pentru a le folosi în viitor". Vezi *Cuvântare de încheiere a Căpitanului Țării Eudoxiu cavaler de Hurmuzaki în şedința a XIV-a din 31 decembrie 1866*, în volumul *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Ediție bilingvă, [illegible] aducerea textului german de Catrin

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Rădăuți. Tinerii căsătoriți adoptă nume noi, de prestigiu: Siegfried şi Hilda. Eleganți, frumoşi, manierați, ei îşi cresc cele două fete, Elfreda şi Edith, în spiritul tradițiilor culturale ale aristocrației Imperiului: „Pentru Siegfried şi Hilda, – scrie Aron Hirt-Manheimer –, Viena era Ierusalimul, iar germana – limba lor sacră". În timpul Primului Război Mondial, Siegfried Jägendorf luptă în armata austriacă, ca locotenent, fiind decorat cu Medalia „Franz Joseph", cea mai înaltă distincție militară imperială.

După război, lucrează la firma Siemens–Schuckert Werke din Viena, devenind, în februarie 1922, director al birourilor de vânzări şi servicii din Bucovina. Siegfried Jägendorf îşi ia cetățenia română şi se mută din Rădăuți la Cernăuți. În Cernăuți şi la Viena, familia Jägendorf trăieşte în „stil mare": are în proprietate un apartament spațios, închiriază o vilă, cumpără o locuință într-un castel din centrul Vienei, întreține mulți servitori, se îmbracă în haine confecționate în capitalele modei europene a vremii, oferă mese bogate, pe care se aflau cele mai frumoase porțelanuri şi tacâmuri de argint, îşi petrece vacanțele la Karlsbad şi Vatra Dornei, călătoreşte pe Riviera franceză cu automobilul şi şofer personal, participă la spectacolele de gală din casele aristocrației evreieşti din Budapesta, fetele sunt instruite în familie de guvernante din Franța, apoi sunt trimise să studieze în Elveția.

Spre sfârşitul anilor '30, cariera sa profesională se prăbuşeşte. În 1938, inginerul Jägendorf se reîntoarce la Rădăuți. La 12 octombrie 1941, familia Jägendorf este deportată, împreună cu majoritatea evreilor din Rădăuți, în Transnistria. La Moghilev, în cadrul unui proiect temerar de supraviețuire, Siegfried Jägendorf se distinge prin curajul cu care înfruntă autoritățile. „Bărbatul care a dominat jocul supraviețuirii în sălbăticia deportării" (Aron Hirt-Manheimer), „un părinte aspru", cum îl caracterizează supraviețuitorii, salvează viața a zece mii de evrei şi-i îndrumă pe mulți tineri spre viitoare cariere.

La 2 martie 1944 primeşte aprobarea de a reveni la Rădăuți împreună cu soția sa. Paula Schärf consemnează despărțirea de Moghilev şi de coreligionarii săi într-o „poezie de rămas bun", adevărat document al unor ani de „mare tristețe şi vinovăție" din istoria umanității: „Mai mult de doi ani au trecut / De când întunecatele forțe ale destinului / Ne-au smuls din familia omului, / Şi casele ne-au rămas goale. // Durerea sumbră şi necazul amarnic / Ne-au însoțit de atunci. / Am stat paralizați în fața Nistrului / Iar stomacurile noastre au rămas goale. // Atunci ai venit, bărbat al curajului, / Ne-ai dat o Turnătorie, un adăpost. / Ne-ai eliberat de năpastă şi mâhnire, / Mândria noastră restabilind. // Am stat fermi, nezdrobiți, / Ființe umane din nou. / Ne-au exilat şi ne-au bătut, / Dar cinstea tu ne-ai apărat-o. // Acum ne spui rămas bun / Celor legați de tine / Prin chinuri şi triumf, / Însă speranțele noastre dăinuie în tine. // Nu uita că moartea se apropie; / Suntem abandonați, pierduți. / Să nu-ți încalci credința pe care ai jurat, / Şi ia-ne şi pe noi curând"[36].

[36] Siegfried Jägendorf, *Minunea de la Moghilev. Memorii 1941–1944*, Introducere şi comentarii: Aron Hirt-Manh[illegible]rijită de prof. I. Şerbănescu şi [illegible]

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

La Rădăuți este o vreme consilier al prefectului Ion Larionescu, „prietenului său neevreu", care îi oferă condiții omenești de ședere. Aici inginerul Siegfried Jägendorf repune în funcțiune Uzina Electrică și Uzina de Apă, după care pleacă la Botoșani, devenind „primul primar evreu al orașului", prin mijlocirea prietenului său, dr. Goldheimer, prefectul județului. În octombrie 1944 demisionează din funcția de primar al orașului Botoșani și se mută la București, oferindu-și serviciile d-rului Wilhelm Filderman, pentru a rezolva problemele evreilor refugiați. La București realizează faptul că „sclavia evreilor exilați din Transnistria continuă și după căderea celui de al treilea Reich"[37] și face depoziții în fața Tribunalului Poporului referitoare la „oficialitățile românești care au avut diferite funcții în Transnistria". La 20 mai 1946, familia Jägendorf primește aprobarea de a pleca din România. La mijlocul lunii octombrie 1946, soții Hilda și Siegfried Jägendorf ajung la Praga, iar la 23 decembrie al aceluiași an, la New York.

Inginerul bucovinean Siegfried Jägendorf, „un bărbat al curajului", se stinge din viață la 5 septembrie 1970 în California. La 11 ianuarie 1983 moare și soția sa, Hilda. Urnele cu cenușa lor se află depuse alături în Cimitirul din Perry Valley, districtul Riverside.

Postum, la împlinirea a 50 de ani de la deportarea în masă a evreilor în Transnistria, i se tipărește cartea *Minunea de la Moghilev. Memorii, 1941–1944*, „o mărturie de cruzime, disperare și curaj" (Elie Wiesel) despre rezistența evreilor în Transnistria (ediția americană a cărții–1991, ediția românească –1997), în semn de omagiu adus acestui „bărbat al curajului"[38]. „Memoriile lui Siegfried Jägendorf – subliniază îngrijitorii ediției românești – înfățișează și aceste evenimente dramatice care au marcat viața unei colectivități umane între anii 1941–1944. Dar reprezintă mai mult decât atât. Ele redau un tablou al împotrivirii active față de vitregia soartei, al luptei pentru a rezista terorii generatoare de suferințe și moarte. În fața alternativei de a se resemna, de a accepta un verdict ce părea inevitabil, Siegfried Jägendorf a găsit o cale de salvare: punerea în valoare a capacității de muncă și de creație a celor deportați. Aceasta le dădea speranța supraviețuirii. În acest fel a apărut «Minunea de la Moghilev», cum o numește Matatias Carp. Mii de evrei, sub conducerea Comitetului Evreiesc, în fruntea căruia s-a aflat mult timp inginerul bucovinean Siegfried Jägendorf, au refăcut ateliere, servicii publice, reușind astfel să-și creeze condiții mai bune de viață și, până la urmă, cei mai mulți dintre ei, să învingă infernul Transnistria"[39].

Lupu-Morariu, Octavia. Născută la 22 septembrie 1903 în localitatea Comănești, districtul Suceava. Fiica doctorului Teofil Lupu și a Aglaiei, născută Onciul. Studii la Facultatea de Litere a Universității Cernăuți. Studiază pianul cu August Karnet, canto cu Elena Teodorini și Maria Karnet. Interpretează diferite roluri în opere și operete, în cadrul spectacolelor organizate de Societatea Muzicală

[37] *Ibidem*, p. 173.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*.

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

„Armonia", de Reuniunea Muzical-Dramatică „Ciprian Porumbescu" din Suceava sau de formații de artiști diletanți. Susține concerte la Suceava și Cernăuți. Răsplătită, în 1932, cu Premiul I la Concursul internațional de canto și vioară de la Viena. Acompaniată în concerte de formația fraților Morariu sau de soțul său, profesorul Leca Morariu. Apreciată de compozitorul George Enescu și de muzicologul Mihail Grigore Poslușnicu. Presa vremii îi consemnează succesele repurtate în roluri din diverse opere și operete: Ulrica din *Bal mascat*, de Giuseppe Verdi, Olga din *Evgheni Oneghin*, de Piotr Ilici Ceaikovski, Anica din *Crai nou*, de Ciprian Porumbescu, Viorica din *Baba Hârca*, de Alexandru Flechtenmacher. Culegătoare de folclor, pe care îl publică de-a lungul anilor în presa vremii[40]. Refugiată, în 1944, împreună cu soțul său, la Râmnicu Vâlcea. După moartea acestuia se stabilește la Suceava. Octavia Lupu-Morariu donează, în 1968, Muzeului din Suceava (astăzi Complexul Muzeal Bucovina) biblioteca familiei (aproximativ 6 000 de volume), lucrările de artă plastică (între care tablouri de Epaminonda Bucevschi și Nicolae Grigorescu), mobilier (biroul de lucru al profesorului Leca Morariu), instrumentele și partiturile muzicale, precum și colecțiile de fotografii ale familiei, ziare și reviste, care formează aici Fondul Memorial „Leca Morariu", deschis publicului vizitator și cercetătorilor. Se stinge din viață la 9 aprilie 1992 în Suceava[41].

Masichievici, Partenie. Născut la 7 februarie 1887 în Cuciurul Mare-Cernăuți. Fiul unui preot ortodox bucovinean. Își face studiile sub administrația imperială austriacă, deprinzând limba germană. Lucrează mai întâi în magistratură, iar după 1918 la Camera de Comerț din Cernăuți. Se căsătorește cu fiica unui preot greco-catolic, ai cărei bunici erau de origine germană. Formația sa este marcată de mentalitatea austriacă, în cadrul căreia înțelegerea, toleranța dintre oameni erau dominantele vieții dintr-o regiune în care trăia un conglomerat de etnii. Viața sa personală, de familie și în societatea bucovineană se desfășoară cu respect deosebit pentru regulile corecte de conduită, în armonie cu atmosfera patriarhală a Bucovinei. Până spre sfârșitul anilor '30, starea politică a vremii nu-i afectează viața tihnită și liniștea familiei: „Pianul – mărturisește Carmen, fiica sa mai mare – fusese considerat, la noi în casă, un membru al familiei. Piesele clasice pe care tata

[40] Periodicul „Glasul Bucovinei", Cernăuți, anul XIX, nr. 4798, din 23 aprilie 1936, scrie, în acest sens: „Neamul nostru românesc a avut în trecut și are și în prezent tot felul de artiști de mare valoare. Cu regret ne gândim că nu numai la intelectualitate, ci și în poporul nostru de la sate există o sumedenie de oameni amatori de cultivarea artei în diferite direcții, observându-se atât de des că aceștia-s chiar născuți artiști, dar, din cauza vecinicului nostru bâjbâit prin întuneric, această pleiadă de artiști anonimi mor, îngropându-și talentul primit de la Dumnezeu în același mormânt cu ei. Suceava noastră culturală se poate mândri cu faptul că din sânul ei a mai răsărit o stea în persoana d-nei Octavia Lupu Morariu, ce cu vocea și condeiul, pe lângă multiplele sale griji, produce lumină culturală, ducând faima nației noastre până departe peste hotare, așa că străinătatea i-a pecetluit valoarea cu diploma onorifică drept recunoștință. Prin condei, însă, domnia sa a coborât jos la sufletul poporului român, prinzând de la acesta așa-zisele «ach-uri» și «of-uri», exprimate prin versuri folcloristice care

[41] Emil Sa

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

le cânta la pian au fost fondul muzical al copilăriei noastre. Tata compunea piese pentru pian, de multe ori invita prieteni şi se făcea muzică de cameră. Cum să te desparți de lumea ta, de viața pe care ai trăit-o? [...] Pianul a fost vândut unui nacialnic. Atmosfera era a unei camere în care moare cineva. Oameni străini, puternici, brutali, au apucat pianul şi l-au dus. Un sicriu! Înăuntrul lui se afla o parte a vieții mele..."[42]. Partenie Masichievici – observă Horst Fassel – era „profund marcat de cultura germană": „El scria în limba germană, folosea germana şi în familie, şi în relațiile cu prietenii". „Viața ordonată de muncă zilnică" îl conduce la statutul de „cetățean bine situat", într-un „spațiu cultural care a ştiut întotdeauna să îmbine diversitatea cu frumusețea şi cu o dragoste responsabilă de oameni" şi în care „granițele etnice erau mereu transgresate, în spiritul unei culturi multietnice, mereu dispuse la dialog". „Acest mod de conviețuire – afirmă Horst Fassel – a dus la multă înțelegere pentru deosebiri şi la o conştientizare a trăsăturilor comune şi de aceea spiritul lui s-a păstrat viu, peste generații"[43].

Partenie Masichievici solicită şi obține pentru familia rămasă în Cernăuți aprobarea de plecare în Germania, ca „singurul mijloc de a se salva". Plecarea are loc în ziua de 17 noiembrie 1940. Familia ajunge în lagărul de strămutare din Falkenhain, în Silezia, apoi la Leubus, într-o veche aşezare mănăstirească. Strămutații, neobişnuiți cu viața în colectiv, cunosc regimul unei vieți sever organizate. Bărbații sunt despărțiți de femei. Sunt cazați în dormitoare comune, nu sunt obligați, însă, să lucreze, masa la cantină este cartelată. Curând, ei cunosc privațiunile unei noi vieți şi trăiesc sentimentul că sunt străini. Şederea familiei Masichievici aici, pentru câteva luni, înseamnă „o lungă şi grea aşteptare şi un dor nemăsurat de țară, de cămin, de viața lor de acasă"[44]. În iunie 1941, Partenie Masichievici obține aprobarea de a se întoarce în România. Pentru câtva timp locuieşte în Bucureşti, la fiica sa Hortensia. Revine în Bucovina, stabilindu-se la Gura Humorului, apoi pleacă în Banat. Se stinge din viață la Caransebeş, în 20 septembrie 1952.

Dintre schițele realizate de Partenie Masichievici în lagărele de strămutare din Silezia şi reproduse în volumul *Skizzenblätter aus den Jahren 1940–1941. Schițe din taberele de strămutare* (p. 45–109) sunt de reținut cele ale lagărelor de la Falkenhain şi Leubus, câteva scene de grup (*Sala de mese, În sala de mese la jocul de 66*, datate 17 februarie 1941, *La taroc*, datată 30 mai 1941), dar, mai ales, portretele. Cele mai multe sunt de bărbați şi poartă numele acestora: Paladi, Chihulcă, Colibaba, Bohatyretz, H. Postolaki, Thalski, Kohler, Vasilovici, Donici, Tsczynosky, Nedski, Dna Hamerschmidt, H. Krumski, Direktor Horvatzki, Kajetanowicz, Losert, Brucker, Kessler, Dna Elias, H. Luczko, Schiller, Romuald

[42] Partenie Masichievici, *Skizzenblätter aus den Jahren 1940–1941. Schițe din taberele de strămutare*, Vorwort von Dimitrie Vatamaniuc (Deutsche Übersetzung Ida Alexandrescu), Einleitung von Hortensia Masichievici-Mişu, Nachwort von Horst Fassel, Prefață de academician Dimitrie Vatamaniuc, Introducere de Hortensia Masichievici-Mişu (Versiune în limba română), Postfață de Horst Fassel (Traducere în limba română: Suzana Holan), Bucureşti, Editura Anima, 2006, p. 25, 27.

[43] *Ibidem*

[44] *Ibidem*

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Galti Illi. Câțiva rămân necunoscuți. În aceeași manieră este realizat și autoportretul autorului, datat 17 februarie 1945, așezat la începutul cărții (p. 4).

Prin portretele din lagăr, Partenie Masichievici pare „fascinat de caracterele Bucovinei sale natale". Fizionomiile acestor oameni, toți de vârsta a treia, „au rămas vii până în ziua de azi – remarcă profesorul Horst Fassel – deoarece Partenie Masichievici, cu talentul său artistic, le-a prins în desene, consemnându-le totodată îngrijorarea și gravitatea proprii unor victime ale bunului plac politic exercitat de marile puteri [...]. Este neîndoielnic că imaginile nu pot suplini cunoașterea destinelor individuale, dar ele se constituie într-o cronică a însingurării. [...] Ce anume îi preocupa pe oameni, nu se poate citi din portrete. Dar, dacă le cauți o trăsătură comună, remarci totuși un lucru: un efort de concentrare, o oarecare amărăciune, chiar o reținere – efecte ale izolării generale care se abătuse asupra acestor dezrădăcinați". Ca și imaginile locurilor din preajma lagărelor, unele realizate în culori, adevărate „mărturii ale unei reculegeri interioare", lucrările lui Partenie Masichievici reprezintă „o mărturie atât de profund umană, pentru că, dincolo de caracterul lor de documente ale epocii, ne vorbesc despre nevoia oricărui om de a fi înțeles și ocrotit"[45].

Volumul bilingv *Skizzenblätter aus den Jahren 1940–1941. Schițe din taberele de strămutare*, este însoțit, emblematic, de poezia lui Partenie Masichievici *Refugiatul din al Doilea Război Mondial*, reprodusă, în limba germană și în limba română, din volumul *Ausgewählte Gedichte* [Poezii alese], (București, Editura Anima, 2005): „Copac, ce dus în alt pământ, / se stinge pradă-amărăciunii, / silit a se vedea dansând / în ritmul odelor minciunii, // azi o epavă doar și o povară, / de cei din jur abia răbdat, / de parcă de întreg războiul / el însuși ar fi vinovat" (p. 5). Realizată în condiții grafice dintre cele mai frumoase, lucrarea reprezintă un gest elegant de recuperare a memoriei culturale a unei familii din Bucovina veacului trecut. Mărturisirea Suzanei Holan, editorul cărții, este tulburătoare: „Când am văzut aceste schițe, am avut, pentru primul moment, o mare bucurie: am avut bucuria să reîntâlnesc chipuri de oameni purtând amprenta unei lumi în care valorile supreme erau pentru toți – intelectuali, meseriași sau țărani; români, ruteni sau germani – demnitatea, onoarea, temeinicia, seriozitatea, omenia. În următorul moment, însă, am avut o teribilă strângere de inimă: oamenii aceștia au fost portretizați – am putea spune – la o secundă după ce lumea lor se scufundase. Deși pe chipurile lor se citeau deja umbrele îngrijorării sau ale consternării, ei poate nici nu își dădeau seama încă prea bine de anvergura tragediei pe care o trăiau. Nu știau că din acea lume de unde proveneau nu mai rămăsese decât exact atât: amprenta ei pe chipurile lor"[46].

[45] *Ibidem*, 129–131, 135, 137.

[46] *Ibidem*, coperta a IV-a. Vezi și Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, p. 32. Informații mai multe la Vasile I. Schipor, *Partenie Masichievici (1887–1952). Destinul unui dezrădăcinat din Bucovina*, în „Scriptum", periodic trimestrial al Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbiera" Suceava, anul XII, nr. 3–4, 2006, p. 19–21. Studiul este republicat în volumul Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică. Studii* [illegible] demiei Române, București, Editur

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

Prin mesajul său încărcat de tristețe calmă, cartea închinată lui Partenie Masichievici, poet, prozator, pictor și compozitor mai puțin cunoscut publicului larg din Bucovina, aduce, mai aproape de sufletul nostru, câteva locuri de popas din Bucovina care a fost cândva, cu oamenii ei și valorile în cultul cărora aceștia s-au format, îndemnând la reflecție, într-o lume ciudată, pornită cu înduşmănire parcă spre propria-i risipire și uitare de sine.

Morariu, Alexandru (Leca). Născut la 25 iulie 1888 în Cernăuți. Fiul preotului Constantin Morariu și al Elenei, născută Popescu. Studii primare la Pătrăuți pe Suceava (1896–1899), liceale la Suceava (1899–1906) și universitare la Cernăuți, Facultatea de Litere și Filosofie (1906–1910). Doctoratul în litere, la Universitatea din Cluj, cu teza *Morfologia verbului predicativ românesc* (1921). Profesor la Gura Humorului, apoi la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți. Carieră în învățământul superior: profesor suplinitor (1922–1924), profesor agregat (1924), profesor universitar titular (1924–1944) la Universitatea din Cernăuți, Catedra de literatură română modernă a Facultății de Litere și Filosofie. Decan al Facultății de Litere și Filosofie, prorector al Universității din Cernăuți (1936–1938). Secretar de redacție la „Junimea literară" (1923–1925), director al Teatrului Național Cernăuți (1933–1935), fondator și director al Institutului de Literatură, Filologie, Istorie și Etnografie-Folclor (1940). Fondator al mai multor periodice: „Făt-Frumos" (1926–1944), „Buletinul «Mihai Eminescu»", „Fond și formă".

Refugiat din Cernăuți la 21 martie 1944 și stabilit în Râmnicu Vâlcea. În anii '50–'60, Leca Morariu se întreține predând, ca profesor de violoncel, la Școala de Muzică și Arte Plastice din Râmnicu Vâlcea, în timp ce soția sa dă lecții de pian. Soții Morariu organizează și conduc aici prima orchestră simfonică din oraș. Timp de aproape două decenii profesorul ține, în mod regulat, la Râmnicu Vâlcea un *Jurnal*, rămas în cea mai mare parte în manuscris. Cele peste 900 de pagini ale jurnalului cuprind informații referitoare la viața urbei vâlcene, a împrejurimilor și a țării din perioada 1944–1963 și se află astăzi la Fundația „Leca Morariu" din Suceava.

Intelectual erudit, cu preocupări de lingvistică, filologie, etnologie, dialectologie, istorie și critică literară, folcloristică, memorialistică și muzicologie. Cercetător al biografiei unor mari personalități: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Iraclie și Ciprian Porumbescu. Mare susținător al culturii românești din Bucovina.

Autor al volumelor: *De la noi*, povești bucovinene (1915), *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei* (1922), *Drumuri moldovene. Pe urmele lui Creangă* (1925), *Un cântăreț al Sucevei: T. Robeanu* (1926) etc. Mai multe din scrierile sale rămân în manuscris și se tipăresc, începând cu 2000, de către Liviu Papuc în ediții îngrijite: *Hoinar*, proză (2000), *Viața: din carnetul unui român, prizonier în uniforma împăratului* (2001), *Pe urmele lui Creangă, Drumuri oltene* (2004). Tot acum, Liviu Papuc inițiază un proiect ambițios de restituire a întregii opere a profesorului bucovinean, proiect de interes mai larg, care demarează promițător: Leca Morariu [illegible] îngrijită, notă

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)

editorială şi cuvânt-înainte de Liviu Papuc, Iaşi, Editura „Tipo Moldova", Colecţia „Opera omnia", 2011, 800 p.; Leca Morariu, *Opere*, Vol. II, *Beletristică*, Ediţie îngrijită, notă editorială şi prefaţă de Liviu Papuc, Iaşi, Editura „Tipo Moldova", Colecţia „Opera omnia", 2011, 772 p.

Profesorul bucovinean Leca Morariu se stinge din viaţă la 15 decembrie 1963 în Râmnicu Vâlcea. Reînhumat la Suceava, prin străduinţa soţiei sale, Octavia Lupu-Morariu[47].

[47] [I. Pîn… …vol. II, p. 79–80; Liviu Papuc, *Lec*…

BDD-A32613 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:52:56 UTC)